

Dr. Josef Pošmurný Ord. Crucig.:

Vraťme se k zásadám křesťanským.

HLASY

katolického spolku tiskového.

Ročník XXXI.

ČÍSLO 3.

Vraťme se k zásadám křesťanským.

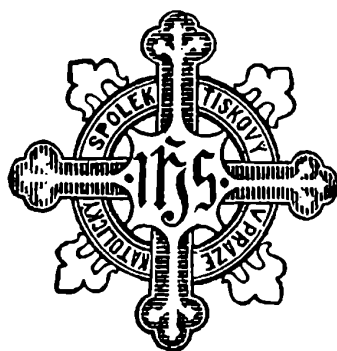
V Praze 1900.

Nákladem katolického spolku tiskového. — V komisi Cyrillo-
Methodějského knihkupectví G. Franci.

Vraťme se k zásadám křesťanským.

Napsal

Dr. Josef Pošmurný Ord. Crucig.

V PRAZE

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba.

1900

ÚVOD.

Veškerá dnešní civilisace se svými mravními neduhy a stkvělými hmotnými výhodami připomíná dle slov Montalembertových onoho chromého žebráka, kterého sv. Petr a Jan uzdravili před branou chrámovou, zvanou Krásnou. (Skut. ap. 3. 1—8.)

Uprostřed velkolepé stavby a nádhery prosil ubohý žebrák o almužnu, aby mohl býti živ. Sv. Petr, hlava církve a náměstek Kristův, řekl mu: „Patři na nás“, jakoby chtěl říci: Viz v nás moc a sílu, neomylnou autoritu a nevyčerpatelnou lásku. A když mrzák na apoštoly upřel zrak v naději na štědrý dar, řekl sv. Petr: „Zlata a stříbra nemám, ale co mám, to ti dám. Ve jménu Ježíše Nazaretského vstaň a chod.“ A podav mu ruku, zdvihl ho, a ihned byly nohy jeho pevné, a nemocný vyskočiv, stál a chodil.

Tak a jedině tak může býti dnešní rozháraná společnost lidská zachována, obnovena a spasena.

Bude-li si církev vážit, jí o almužnu pravdy a milosti prositi, bude-li se chtít vděčně chopiti vlídné a silné ruky, která pro ni jest vždy otevřena, vrátí-li se společnost lidská k zásadám křesťanským, tu bude dále žít, bude obnovena,

opět postaví se na pevném základě, přestane se denně chvěti a zmítati vnitřními bouřemi. Ale ne- učiní li toho, bude živořiti, její rozklad bude se vzcháhati, až zahyne.

Na toto důtklivé volání k návratu k zásadám křesťanským v životě soukromém i veřejném odpovídají nepřátelé zásad křesťanských: „Marně se namáháte vzkřísiti staré doby středověké. Nikdy se vám už nepodaří přežilé a věkem sešlé církvi dodati takového významu, jaký měla dříve. Duch času brzy i poslední zbytky zásad katolických vypudí z myslí lidských. Křesťanství je dnes již přemožené stanovisko. Svého času bylo sice užitečné, avšak netušené pokroky ve vědách všech odborů předhony zastaralé nauky křesťanské. V novém čase jsou zásady vaše jen na závalu a na škodu. Lidstvo může již státi na svých vlastních nohou a není mu třeba vodítka a strašáků. Dokud bylo lidstvo nedospělé, konala mu církev dobré služby jako starostlivá chůva, která vypráví krásné pohádky, a jako karatelka surových, nevzdělaných lidí, které hrůzami pekla držela na uzdě. Ale do našich osvěcených a pokročilých dob hodí se zásady křesťanské tak málo, jako škořápka vejce do těsta, jako dřevěná šavle dětská vojínovi. Dnes je křesťanství překážkou osvěty, uzdou dosažené svobody, svérákem svobody myšlenek a řečí, závadou slastí života. Zkrátka, křesťanská víra se přežila, je přemoženým stanoviskem, překáží a škodí pokroku lidstva, a proto ať se jí co nejdříve odzvoní hodinka.“

Těm a podobným odpovídáme: Nemylte se, netěšte se! Křesťanství má tuhý život: devatenáct století, která již přežilo, pronásledování, vzpoury, státní převraty, nástrahy nepřátel, které šťastně

přečkalo, tisíce pokolení, které zřelo vyrůstati a klesati v hrob, to vše mohlo by vás přesvědčiti, že křesťanství není věkem sešlé, abyste se mohli těšiti, že se dočkáte jeho konce.

Věřte nám, nedočkaví hrobaři a netrpělivi dědicové, vy všichni již dávno budete prach a popel, a církev katolická, plna životní síly, konati bude svou blahodárnou úlohu přes všechna vaše prorokování, přes všechny útoky, nástrahy a pomluvy vaše a těch, kteří přijmou po vás vaše smýšlení a nepřátelství k církvi za své.

Mnohý starý strýc doprovodil už na hřbitov nedočkavého synovce, mnohý starý strom vyhání nové větve, an kolem něho mladé stromky vítr vyvrátí.

Pro několik zbloudilých lidí, kteří svedeni svými náruživostmi a pýchou, křesťanství zradili a opustili, jest snad víra Kristova stanoviskem přemoženým, nikoli však pro celé lidstvo.

Čím civilisované lidstvo jest a bylo, co velkolepého a šlechetného vykonalo, děkuje jen zásadám křesťanským.

Křesťanství zničilo modlářství a pověry pohané se všemi obavnostmi a zločiny, rozšířilo mrav a vzdělanost, založilo křesťanský stát, rozlomilo pouta otroků, posvětilo manželský svazek, povzneslo ženu na roveň muži, založilo školy nízké a vysoké, nemocnice a útulny pro trpící lidstvo.

Avšak o tom všem nemívají lidé zásady křesťanské zavrhuje obvykle ani ponětí. Protož jim chceme v hlavních rysech ukázati, jaké poměry byly před Kristem a jak víra Kristova svět obnovila. Nuže, vy zarytí nepřátelé zásad kře-

stanských, otevřete s námi dějiny a přesvědčte se sami, jaký obrat způsobilo křesťanství v lidské společnosti, uvažujte strážlivě, jak bylo lidstvo pohanské sešlé a ubohé, v temnotě, nemravnosti, pověře a děsných zločinech pohřížené, a co z tohoto v nepravostech tonoucího světa udělal kvas zásad křesťanských.

I. Názory náboženské, pověra a modloslužba pohanů.

Abychom si dovedli učiniti ponětí o úžasné duševní temnotě světa pohanského v otázkách náboženských a tak podle zásluhy mohli oceniti ne-skonalou cenu světla víry křesťanské, jest nám především uvážiti, jak chatrné a směšné byly názory náboženské, pověra a modloslužba národů pohanských.

1. Jako bez Boha nic nemůže býti, tak bez poznání pravého Boha zůstává člověk sám sobě a celý svět člověku nesrozumitelnou záhadou, kterou pouhým svým rozumem nikterak dostatečně a uspokojivě rozluštit nemůže.

Člověk myslící chce věděti přesnou odpověď na otázky: co jest poslední příčinou všeho, co kolem sebe vidím, jaká jest ona prapříčina všeho, odkud jsem já sám, jaký jest cíl mého života a jak bezpečně cíle svého dojdou?

Na otázky tyto nemožná jest odpověď bez znalosti osobního Boha. Jen osobní Bůh může býti příčinou všehomíra, jen v Něm nalézá vše své určení a účel.

Avšak vyjímajíc národ vyvolený, tonul celý svět před Kristem, ani Řeků a Římanů nevyjímajíc, v neznalosti pravého Boha, v pošetilé pověře a nemravné modloslužbě.

Národové před Kristem věřili ve veliké množství bohů. Vše, co jim prospívalo, ctili jako boha z vděčnosti, co jim škodou hrozilo, ctili ze strachu. Pohané prokazovali božskou poctu slunci, měsíci, hvězdám, zemi, ohni, sílám a zjevům přírodním, ba i stromům, modlám a zvířatům. Každá skoro hora, každé údolí, moře, každý potok, strom, každá květina, každý dům a skoro každý člověk ctil nějakého zvláštního boha.

Všecka tato božství představovali si pohané jako osoby, aby mohli obrazy a sochy jejich hotoviti, jim spíše se klaněti a různé oběti jim přináseti. Mimo bohy zosobněné měli pohané za bohy také muže, kteří se proslavili svými vynálezy, zákony, obratností ve válce a správě státní. Za času Krista Pána měli Římané své císaře za bohy. Básník Horác, který byl dvorním básníkem císaře Augusta, šel ve své otrocké úctě tak daleko, že v něm spatřoval boha přítomnosti, na jehož milostivé vládě nad rozradostněným okrškem světa závisí i šťastná vláda samého boha Joviše na Olympu. (I. Oda 12).

Španělské město Tarragona bylo první, které k božské poctě Augustově vystavělo chrám (Tacit, Annal. I. 78).

Když vládl císař Tiberius, nemyslili členové senátu na státní záležitosti, nýbrž, jak dějepisec Tacitus (Annal. IV 74) píše, lámali si starostlivé hlavy spíše tím, jak by se co nejpokorněji kořili před majestátem císařským, až konečně se usnesli, že postaví oltář milosti a oltář přátelství, na něž umístili sochu Tiberiovu a zrádného jeho milce Sejana, kterého dal císař později popravit.

Senát přednášel několikrát nejponížejší prosbu, aby se mu dostalo milosti a mohl císaře a Sejana osobně jako bohy ctíti.

Kdo nebyl s touto patolízalskou modloslužbou srozuměn, byl udán pro urážku císaře a musil si dáti pozor, aby mu nezmizela hlava s krku. (Dr. J. N. Sepp, *Das Heidenthum und dessen Bedeutung für das Christenthum.*) Zrovna neuvěřitelné jest, jak si počínal nástupce Tiberiův, ohavný Kaligula u vědomí své božské důstojnosti.

Tento ohava měl se zcela vážně za většího a mocnějšího boha, než za jakého platil vždy nejvyšší bůh římský Jupiter.

Pochlebníci jeho totiž stále mu namlouvali, že jest něčím vyšším než obyčejní lidé a králové, čemuž on uvěřil, takto uvažuje: tak jako pastýři skotu, bravu a jiného dobytka nejsou sami ani ovce ani hovězí dobytek, nýbrž lidé, tak i on jako pastýř a vládce lidí ano i králů musí býti urozenějším a výtečnějším než všichni lidé jeho ohromné říše.

Napřed přestával na tom, že se stavěl na roveň zbožňovaným hrdinům a polobohům, za nedlouho však mu to bylo málo, a proto se stavěl po bok nesmrtelným bohům Jovišovi, Martovi, Apollonovi, Merkurovi. Zvláště nejvyššího boha Joviše považoval za svého bratra a bohyni Dianu za svou milenku. Nezřídka se bavil se sobě rovným bohem kapitolinským, šeptal mu do ucha a zlobil se, že mu bůh nechce odpovídati. Aby svému božskému bratru byl blíže, rozšířil svůj palác až ke chrámu Jovišovu. Když se blýskalo a hřmělo, což považováno bylo za činy Jovišovy, posílal Kaligula vstříc bouřícímu bohu také blesky a hřmot tím, že vymršťoval do vzduchu zvláštními stroji ohromné kameny. (Dio, LIX. 28). V noci zval jasnou Lunu (měsíc) k sobě na návštěvu a tvrdil, že bohyně k němu skutečně sestupuje. V tuto pošetilou myšlenku tak se zabral, že tomu sám

věřil a jednou se ptal dvořenína Vitellia: zdaž ho již viděl, když rozmlouval a objímal bohyni, načež mu pochlebník chytře odvětil: To jest jen vám, bohům, dáno, abyste se navzájem viděli.

Kaligula věřil, že úcta Římanů, kterou mu prokazovali tím, že mu v Římě a poddaných zemích stavěli chrámy a oltáře, je nelíčená. Sám rozkázal přinést do Říma nejslavnější sochy bohů řeckých, kterým poručil urazit hlavy, a na místo nich upevnil hlavu svou. Ba i na Boha israelského Jehovu byl žárlivým a chtěl přinutiti Židy, aby i jemu sloužili a jemu se klaněli. Proto rozkázal, aby v chrámě jerusalemském a ve všech synagogách byla jeho socha postavena, což ovšem Židé nikterak učiniti nechtěli, a proto k císaři poslali zvláštní vyslance, kteří měli císaři rozkaz jeho rozmluviti.

Císař odpověděl rozzlobeně vůdci poslanců Filonovi: Vy jste tedy ti bezbožníci, kteří mne nechcete vzývati, ač všickni ostatní lidé mne ctí jako boha?

Když však viděl že by Židé raději vše podstoupili, než by jeho rozkaz vyplnili, propustil vyslance se slovy: Ti lidé nezdají se mi býti ani tak nešlechtní jako spíše zaslepení a neosvícení, že nemohou nahlédnouti, že jsem účastným božské přirozenosti.

Za to Římané se předstihovali v bohopoctě císaři vzdávané a nejbohatší a nejurozenější úplatky se snažili dostat se mezi osobní kněží živého boha — císaře.

Jeho zlatá socha týmž oděvem byla okrášlena, v jakém se císař objevoval, ano i denně množství domácích a divokých ptáků bylo před jeho sochou obětováno.

Že se císař, který nikde a v ničem necítil moc svou omezenou, za boha považoval, jest sice podivné, ale přece pochopitelnější, než že se celý národ mohl tak zapomenouti a půl čtvrtá roku se kořil v prachu před ohavným císařem, který byl spiklenci zavražděn.

Ač nástupci Kaligulovi na trůně císařském nebyli lepšími, přece Římané stále je ctili jako bohy, až to dospělo tak daleko, že císař Domitian vydával všecky rozkazy slovy: Pán a bůh náš káže, aby se stalo atd., a že nikdo buď ústně nebo písemně nesměl ho jinak pojmenovati než: Pán a bůh. (Sueton, 13.)

Ačkoliv pohanští Římané ctili skoro padesát tisíc různých bohů, polobohů a bůžků, přece se ještě báli, že by mohlo býti ještě více bohů mocných, kteří by se jim mohli mstíti za to, že jich nectí. A proto udělili občanské právo všem bohům oněch národů, které si v přemnohých válkách podmanili.

Když přišel sv. Pavel do nejslavnějšího města řeckého Athén, našel v mnohých chrámech oltář zasvěcený bohu neznámému. A když v Lystře uzdravil chorého, volali udivení pohané: bohové vzali na sebe lidskou podobu a přišli k nám, domnívajíce se, že je sv. Pavel Merkurem a společník jeho Barnabas Jovišem. Vyvedli proto ihned pohanští kněží před bránu ověnčené býky, chtějíce je Pavlovi a Barnabáši obětovati.

Kdo by nestrnul nad takovou náboženskou sešlostí pohanů, kteří nejen lidi sobě rovné, ale i zvířata a bytosti neživé měli za bohy a jim se klaněli! Nám, kterým svítí slunce víry křesťanské, zdá se to býti bláznovstvím a zbrklou pomateností.

A přece skoro čtyři tisíce let téměř všickní lidé až do příchodu Krista Pána tápali v hrozných temnotách pohanických názorů o božství, nevyjímajíc ani pohanů učených a vznešených.

Jedině národ israelský znal a ctil pravého Boha, ač i on časem upadal v modloslužbu a pohanické nepravosti.

Na prstech mohli bychom spočítati pohany, kteří silou svého rozumu poznali nesmyslnost mnohobožství a kteří byli přesvědčeni, že toliko jedna může býti bytost nejvyšší. Ale i tito mužové musili pozorně smýšlení své tajiti a modloslužby se účastniti, nechtěli-li vydati život svůj v šanc. Když na př. slavný mudřec řecký Sokrates své žáky učil že jest jen jeden Bůh, byl obžalován, že kazí mládež, a odsouzen, aby vypil pohár jedu. A i tento věhlasný myslitel nezůstal svému lepšímu přesvědčení věren, nýbrž před smrtí žádal svých žáků, aby místo něho obětovali kohouta bohu Aeskulapovi.

2. Z naprostého nedostatku správných názorů náboženských lehko lze pochopiti, proč u pohanů kvetla pověra.

Hlavními středisky pověry byly tak zvané věštírny.

Mnozí pohanští národové tázali se totiž na různé budoucí věci model, a věřili, že slepé a hluché modly zvěstují svým kněžím budoucí události a ti že je lidem sdělují.

Egyptané měli zvláště tři slavné věštírny, totiž v Meroe, v Thébách a na poušti libycké zasvěcenou Jovišovi Ammonovi.

V Řecku bylo asi 50 věštíren, mezi nimiž nejznámější byly v Delfách, Didymě a Dodoně, mezi těmito pak nejvíce navštěvována byla delfská, zasvěcená bohu Apollonovi.

V Delfách byla prostranná jeskyně se sochou Apollonovou, před kterou hořel věčný oheň, udržovalý jen dřívím jedlovým. Na oltáři pálilo se kadidlo, stěny byly pokryty stále čerstvými věnci vavřínovými. Uprostřed jeskyně byl v podlaze otvor, z něhož občas vystupovala omamující pára. Nad otvorem umístěna byla trojnožka, na kterou se věstkyně, pythie řečená, posazovala. Věstkyně tato byla vždy rodilá z Delf a zprvu musila zůstatí až do smrti pannou, neboť, jak Plutarch píše, zvolil bůh za svůj nástroj osobu, která by byla úplně nezkušená a neznámá ve světě a v pravdě čistého, panenského smýšlení. Později však věštily ženy starší než 50 let a při vzrůstajícím počtu tazatelů ustanoveny byly až tři pythie.

Měla-li pythie věstiti, připravovala se k tomu třídením postem a jiným umrtvováním se, koupala se v Kastalském zdroji, vešla v jednoduchém šatě do světnice a přinesši oběť, posadila se do výparů na třínožku. Páry tyto způsobily, že upadla někdy v hrozné až rozčilení. Napřed zbledla a chvěla se, potom začala kroutiti očima, vlasy se jí ježily, pěna jí vystupovala z úst, prsa se jí křečovitě dmula. Nejednou se stalo, že v tomto nepřirozeném stavu skočila s třínožky a i tazatele i kněží na útěk zahnala.

Zvuky, které pythie ve stavu rozčilení vydávala, psali přítomní kněží a sestavovali z nich odpovědi v prvních dobách veršem, později řečí nevázanou.

Prvotně se udílely věštby jen v den narozenin boha Apollona, později jednou za měsíc, a to tak, že pořádek tazatelů určen byl losem, vyjímajíc tázající se krále.

Tazatel musil obětovati bezvadné zvíře aspoň ovci nebo kozu. Do Delf přicházeli vyslanci ze všech

krajin, takže věštírna delfská byla nejen svato-
stánkem národním, nýbrž všenárodním.

Před každým důležitějším podnikem, před
válkou a mírem, před založením měst a osad,
před uzavřením smluv brána rada v Delfách.

Všecky předpisy náboženské, které věštírna
nařídila, platily za zákon.

Zákonodárci, jako Lykurg a Solon, dali v Del-
fách zákony své potvrdili.

Věštírna rozhodovala ve sporech o trůn, v ro-
zepřích celých národů; chválila muže proslulé
ve filosofii, básnictví, státníky, vojevůdce, vítěze
ve hrách veřejných.

Že odpovědi věštírny nebyly vždy jasné, nýbrž
zhusta temné a dvojsmyslné, je ovšem pocho-
pitelno.

Známo je na př., že když král maloasijský
Krösus chtěl počítati s králem perským válku,
poslal veliké dary do Delf, tázaje se na výsledek
zamyšlené války, načež dostal odpověď: „Pře-
kročíš-li řeku Halys, zničíš velikou říši“ Krösus,
vykládaje si věštbu ve svůj prospěch, překročil
řeku Halys, byl však poražen a zničil velikou
říši, ovšem svou vlastní. Když pak vyčítal věštírně,
že ho oklamala, dána mu odpověď, že si zavinil
porážku sám, vykládaje správnou věštbu chybně.

Podobně když se synové římského krále
Tarquinia v Delfách ptali, kdo z nich bude králem,
zněla odpověď, že ten bude králem, kdo nejdřív
políbí svou matku. Věštbě té porozuměl jen prů-
vodčí synů královských Brutus, který, připlaviv
se do Italie, klekl, políbil rodnou zemi a stal se
sám králem.

Taktéž když se Athénští tázali, kde se mají
proti Peršanům brániti, odpověděno jim, aby se
bránili za dřevěnými hradbami, čemuž jiní jinak

rozuměli. Jedni skutečně si vystavěli dřevěné hradby, jiní zhotovili lodi a na těch bojujíce, zvítězili.

Když se zase Messenští tázali, kdy skončí válka vlast jejich pustošící, odpověděla jim pythie, že až se napije tragos z řeky Nedy. Slovo to znamenalo v řeči jejich kozu a smokvoň, a proto pozorovali pečlivě kozy. Ale věštba prý se nesplnila, až když divoký smokvoň sklonil větve své do řeky Nedy.

Podobných podivných odpovědí dočísti se lze u starých klasiků.

Věštbám těmto přikládali tazatelé ve své pověře naprostou víru.

Věštírna delfská klamala nesčetné lidi až do časů císaře Konstantina, ovšem již jen živoříc.

Podobným způsobem udělovány byly věštby v Didymě u Miletu hlavně Řekům bydlícím v Malé Asii.

V Dodoně věštily kněžky ze šelestu posvátných buků a dubů, z hrčení potoku a zvuků vzniklých nárazem větru na kotle.

U stejné pověrečných Římanův rozhodovaly o věcech budoucích knihy sibyllinské a věštby sestavované dle stavu vnitřností obětních zvířat, z letu ptákův, z křiku krkavcův a strak, ze žraní slepic, z vystupování kouře a jiných bezvýznamných věcí.

S pověrečnými věštbami různým způsobem sestavovanými setkáváme se i u Germánů, Gallů, Keltů, Indů a jiných.

3. Kdežto pověry pohanské v nás budí spíše útrpný úsměv, naplňuje nás pohanská modloslužba hnusem a ošklivostí

Mezi úkony modloslužebnými jsou zvláště dva, které nás úžasem, hořem a ošklivostí naplňují,

totiž oběti lidské a strašná nemravnost, kterou se zvrhlí pohané domnívali uctívati své bohy, o nichž ovšem pohanské bájesloví přemnohé ukrutnosti a nemravnosti vypráví.

Ve starších dobách u mnohých pohanských národů konány oběti lidské, a u některých to trvalo staletí, než konečně zvítězil zdravý rozum lidský.

Staří Feničané obětovali v čas války, sucha aneb moru člověka, zaslibovali v oběť bohu Baalovi Molochovi před důležitými podniky jedno dítě. Podobně činili, když zakládali nové město nebo osadu, v domněnce, že tak odvrátí všecko nebezpečí a neštěstí. Kostí ubohých obětí brali s sebou do války, do cizozemských osad jako zvláštní prostředek k nabytí ochrany bohův

Z Fenicie zanesli tento strašný kult vystěhovalci do severní Afriky do slavného druhdy města Karthaginy. Také zde byly házeny živé děti do rozžhavené modly, při čemž provozovány divoké tance a hlučná hudba, aby nebylo slyšeti jejich křik a pláč. K témuž účelu kupovali a vychovávali Kartagiňané cizí děti, nebo určovali losem otroky a zajatce, kteří byli zdraví a bez vady, aby na nich bozi měli zalíbení. Čím odhodlaněji a dobrovolněji ubírala se oběť smrti vstříc, tím bohům za milejší byla pokládána. Ani když Karthago bylo r. 146. před Kristem zbořeno, nezmizely tam naprosto oběti lidské, nýbrž se udržely až do času Tiberia, ano dokonce ještě církevní spisovatel Tertulian je připomíná.

I staří Arabové obětovali každého sedmého dne na posvátném kameni kojence nebo panny.

Co se týče Egyptanů. byli dle zprávy Manethonovy každodenně ve chrámě heliopolském obětováni až do časův krále Amasisa tři lidé.

Amasis totiž přikázal, aby místo lidí spáleny byly tři voskové svíčky, jejichž plápol a shasnutí připomínalo dřevní oběti lidské.

Později však se oběti lidské zase opakovaly při neobyčejných horkách nebo zuřících morech.

Indové prolévali také krev lidskou na počest bohyně Kali, jejíž žízeň byla krví jednoho člověka uhašena na tisíc let, krví pak tří lidí na sto tisíc let.

Také Peršané nebyli proti této ohavnosti, jak dějepisci Herodot a Plutarch vypravují.

Syřané vrhali děti obyčejně se zdi chrámu v Hierapoli, a v Laodicei obětována byla ročně jedna panna, místo níž později obětována laňka. Ostatně v krajinách těch ještě dlouho bylo zvykem, vykrmovati otroky při chrámu sloužící nejvybranějšími jídly a potom je na počest bohů zabíjeti.

Staří dějepisci vypravují taktéž o lidských obětech na všech větších ostrovech kolem Řecka a v různých krajinách Řecka samého.

V Athénách i jiných státech řeckých bylo v obyčeji, voditi při moru chudé lidi nebo zločince k smrti odsouzené oblečené ve slavnostní oděv městem a potom je buď upáliti nebo shoditi se skály.

Zvláště na slavnost targelií byli dva mužové nebo muž a žena, kteří k tomu zvlášť byli krmeni, ozdobeni květinami, natřeni vonnými mastmi, mrskáni fíkovými pruty a za zvuků fléten vedeni před bránu, kdež spáleni.

Co se týče Říma, jest známo, že zde bylo vydáno mnoho různých rozkazův proti lidským obětem, což dokazuje, že i zde se vyskytovaly.

Ještě r. 97. před Kristem vydal senát římský zákaz lidských obětí, který císařové Augustus,

Tiberius a Hadrian obnovili ale co to bylo platno, když sami císařové ho nedbali.

Když slavil Caesar svůj triumf, byli dva spurní vojáci samým nejvyšším knězem upáleni.

Když Augustus přemohl soupeře svého Antonia, kázal zabiti 300 vybraných šlechticů protivné mu strany jako obětní zvěř, aby sloužili za oběť smírnou za duši Caesarovu.

Pompejus rozkázal na počest boha Neptuna házetí lidi do moře.

Kaligula dal voditi gladiatora, který slíbil život svůj obětovati, věncem a stuhou okrášleného po městě, načež se tento vrhl se skály a zabil se.

Týž císař nutil všecky, kteří za jeho nemoci slíbili za něho zemřít, po svém uzdravení skutečně ke smrti.

Také krvelačný Nero zastrašen kometou a ponuknut hvězdopravcem obětoval mnoho Římanův, aby odvrátil hrozící nebezpečí.

Heliogabal rozkázal snést do Říma množství dětí vznešených rodin a hromadně je obětoval. (Dr. J. N. Sepp. l. c.)

Ještě i Julian odpadlík, který chtěl obnoviti pohanství, získal si jména zabiječe.

Tisíce mučeníků křesťanských, utracených v deseti krvavých pronásledováních, jakož i množství Židů zajatých ve válce židovské, kteří byli nuceni k zápasům gladiatorským nebo divoké zvěři byli předhozeni, považováni byli od pohanů za oběť smírnou rozhněvaným bohům

Než, ustaňme již a nechtějme líčiti oběti lidské i u jiných ještě národův. Dala by se o tom napsati celá kniha, naplněná hroznými údaji dějepiscův pohanských, z nichž s hrůzou seznáváme, že modloslužba pohanská vyžadovala nesčíslných obětí lidských.

A žel Bohu, že až podnes jsou na okršku země národové, k nimž dosud nemohlo proniknouti blahé slunce víry křesťanské, a kteří dosud utrácejí životy lidské v oběť krvelačným bohům svým.

Tak jako tento způsob pohanské modloslužby nás děsí, tak i druhý ne menší nás plní ošklivostí.

Pohané totiž ve své zaslepenosti ctili bohy své nemravnými skutky, o kterých nelze mezi křesťany ani mluvit. Chrámy mnohých bohů byly peleše ohavností, které nelze líčiti. Nejprzednější rody, nejvznešenější rodiny dávaly dcery své do chrámů těch, ba samy matky vedly je k oltářům bohů chlipnosti a zasvěcovaly je nepravosti.

Kdo četl nějaké důkladnější pojednání o pohanské nemravnosti, ten dá za pravdu slovům sv. Pavla, který o pohanech píše: „Zoufavše sobě, vydali se v nestydatost, v páchání všelijaké nečistoty a nenasytnosti“ (Efez. 4. 19.), a zajisté se podiví, že země mohla nositi takové bídničky, že síra a oheň nezničily nemravné pokolení lidské, a dovede tak lépe oceniti sílu, moc a blahodárnost víry Kristovy, která v tomto ohledě vykonala ohromnou změnu v mravech lidstva.

II. Otroctví, postavení ženy, obyčeje a hry pohanův.

Seznavše chatrné názory náboženské, pošetilou pověru a nemravnou modloslužbu pohanův, přicházíme k trdným poměrům života pohanského, které se jeví hlavně v otroctví postavení ženy, v surových obyčejích a krvavých zábavách pohanův.

1. Před Kristem Pánem úpěla skoro polovička lidstva pode jhem otroctví. Tak na př. říše řím-

ská počítala za svého největšího rozkvětu sto dvacet millionů lidí, z nichž toliko dvacet millionů bylo svobodných rodem občanů, čtyřicet millionů propuštěnců a šedesát millionů otroků.

Ohromný počet otroků lze si vysvětliti tím, že někteří jednotliví Římané měli na statcích svých až deset ba i dvacet tisíc a i více otroků. Tak známo z dějin církevních, že Hermes, praefekt římský za císaře Trajana, daroval při svém křtu deseti tisícům a padesáti otrokům svobodu, a jakýsi Chromatius stav se křesťanem propustil čtrnáct tisíc otrokův, ještě je štědře obdarovav.

Poněvadž byl ve státě římském vůbec a v městě Římě zvlášť tak veliký počet otroků, bylo přísně zakázáno, aby otroci nenosili zvláštního kroje, aby tak snad poznavše svůj počet se nevzbouřili.

Bez četných otroků nebyla žádná řecká a římská domácnost, ba i chudí občané svobodní musili míti své otroky, protože všechna práce se slušela dle pohanských názorů pouze otrokům. I ten nejchudší svobodník považoval jakékoliv řemeslo za snížení a hanbu.

Nechuť ku práci a náklonnost k zahálce byly vlastní všem pohanům.

Germáni, jak píše Tacitus, nejraději trávili čas jídlem, pitím a spaním, práce nechávající na starosti ženám a starcům.

Gallové měli každou práci tělesnou, ani orby nevyjímajíc, za potupnou.

O Řecích píše dějepisec Herodot, že opovrhování prací mají společné s Egypťany, Thráky, Skyty, Peršany, Lyďany a jinými národy, u nichž všickni řemeslníci ano i jejich děti mezi nejposlednější občany jsou počítány. Ve více státech řeckých, hlavně však ve Spartě, byli řemeslníci vyloučeni z úřadův a práv občanských a nebyli

považováni za pravé muže, protože trávili život více v uzavřených místnostech, než ve volném vzduchu. Slovo řemeslník bylo u Řeků výrazem hlubokého opovržení. (Dr. Hake: Lehrbuch der Religionswissenschaft II. 245.).

I u Římanův byla práce a řemeslníci v opovržení. S důstojností občana římského shodovalo se pouze zanášení se vědami, filosofií, architekturou, velkoobchodem a pod.

Téhož mínění byli i slovutní pohanští mudrcové; tak na př. řecký mudrlec Plato prohlásil rolníky a řemeslníky za neschopné sebe sama poznati a jejich zaměstnání za nízké a špinavé, člověka nedůstojné.

Mudrlec Aristoteles jmenuje práci svobodného muže nehodnou, pravě že řemeslníci nezaslouží si jména občanů, poněvadž postrádají ušlechtilého smýšlení a neliší se od otroků.

Taktéž filosof a řečník římský Cicero pokládal každou práci namáhavou a tělesnou za nízkou a zahanbující.

Za takových názorův o práci jest pochopitelné, že i ti nejvěhlasnější mudrci měli otroctví za věc nutnou a přirozenou, bez které se nemohla společnost a stát ani mysliti.

Otrok byl v Řecku a Římě pouhým zbožím, nástrojem mluvícím, který se počítal s dobyt看, rádly a pluhy mezi nářadí hospodářské, s tím jediným rozdílem, že dobytek jen bučí a pluhy jsou němé.

O nějakých právech otroka sebe nepatrnějších nebylo ani potuchy!

Od té chvíle, co se stal někdo otrokem, byla jeho lidská důstojnost ta tam.

Svobodný občan neměl pražádných závazků

a povinností k otroku, a opovrhovati otroky patřilo mezi známky vzdělaného muže.

Otrok též neměl žádných závazkův kromě ke svému pánu, žádných práv ke své manželce ani ke svým dětem jako otec.

Otrok byl pokládán za bytost venkoncem zkaženou, ke všem zločinům náchylnou, nemohl proto ani svědčiti, leda ve prospěch svého pána, a to ještě bez trápení a mučení nemělo se jeho svědectví přikládati víry. (Fr. Pohunek: Staropohanské štěstí, svoboda a lidskost ve světle pravdy. Vlast III.).

Otroci byli kupováni a prodáváni jako dobytek a také se s nimi jako s němou tváří nakládalo. Když byl otrok na trh přiveden, byl svlečen, na krk se mu přivázala tabulka, obsahující jeho jméno a rodiště, stáří a druh práce, k níž byl zvláště způsobilým.

Již jména, kterými otroci označováni, do-svědčují jejich osud, neboť kromě názvu: mluvící stroj, nazývání též: polní nářadí, rozkoš pro metly, žeň pro ostny a biče.

Otroci, kteří hlídali u vchodu domu, bývali uvazováni jako psi na řetězích.

Otrok byl za každou maličkost citelně trestán nahodilé rozbití nepatrné nádoby bylo postačitelnou příčinou, aby byl otrok trýzněn ano i ubit k smrti. I mimovolné vzdychnutí, kýchnutí nebo zakašlání bylo některými surovými pány trestáno. Ba císař Augustus dal ukřižovati svého správce Erosa proto, že mu zabil a snědl ochočenou křepelku.

Nejobyčejnější tresty otrocké v Řecku byly: bití holí, řemenem, dutkami, jho, sevření v kládu buď nohou nebo i krku a rukou, vpálení potupného znamení ve tvář.

U Římanův bylo ještě hůře, neboť k těmto

trestům přidali ukřižování. Otrok na kříž přibitý zahynul hladem a bolestmi, ač-li mu nebyly z milosti údy přetlučeny a tak smrt uspíšena; a po smrti nebyla mrtvola s kříže sňata, nýbrž ponechána za kořist dravcům až do zetlení. Tresty řečenými se nešetřilo. Ve Spartě byli každoročně i nevinní otroci bitím holí upamatováni, že jsou otroky.

U Římanův musili mnozí v těžkých okovech konati své práce. Mnohdy byl otroku vyříznut jazyk, zvláště věděl-li o nějakém zločinu svého pána. Postavu staršího, několikrát trestaného otroka podává Seneka takto: Kůže rozbrázděna šlehy dutek, čelo vypálené znameními, hlava na polo oholena, nohy spjaté v okovy, bledý, hubený, vyzáblý, bez lidské podoby.

Chtěl-li otrok útekem nabýti svobody, a byl chycen, tu býval hned ukřižován nebo předhozen dravým šelmám v divadle aneb při nejmenším zmrskán a označen vypáleným znamením ve tváři, které mu zůstalo po celý život, a proto nejeden zbohatlý na svobodu propuštěný otrok snažil se nemilé svědky své minulosti zakrýti náplastmi.

Zákon sice stanovil, že nemůže býti otrok usmrcen, leč po nálezu soudním, avšak s otroky bylo nakládáno, jakoby zákona toho nebylo, neboť přestupek zákona toho byl pouze malou pokutou trestán, která se rovnala ceně oslice, kdežto zabil-li někdo cizího vola, propadl smrti.

S hnusem dočítáme se o nakládání římských dam s otrokyněmi. Mělyť matrony ze vznešených rodů zvláštní jehly a nožíčky, kterými bedaly do obnažených rukou a prsů obsluhujících je otrokyň. Zhusta oblivovaly si dámy římské v tom, že zatím, co se líčily aneb líčiti daly aneb rozmlouvaly

s přítelkyněmi, mrskaly prutem anebo bičíkem své otrokyně.

Některým Římanům byla milejší zvířata než otroci.

Tak přítel Augustův, Pollio, krmil oblíbený druh ryb krví otroků. A císař Kaligula sám rozkázal, aby se masem zabitých otroků krmila dravá zvěř, určená ke štvanicím.

Sestárl-li otrok nebo byl nemocí zachvácen, hleděl se ho pán co možno nejdříve zbaviti. Pravidelně byl zůstaven svému osudu, až ho smrt vysvobodila z pozemského pekla.

Zabil-li týraný otrok svého pána, stihl trest smrti nejen vraha, ale i ostatní otroky toho domu.

Dějiny nám vypravují o hromadných vzpou-
rách otroků — ale jak se jim vedlo!

Když pod vůdcem Spartakem byli přemoženi, ukřižováno jich podle silnice z Kapuy do Říma na deset tisíc. A sám císař Augustus dal přibiti na kříž třicet tisíc otroků, protože bojovali ve prospěch soka jeho Pompeja. Snad některý čtenář si oddychne a řekne: Bohudík, že ty hrozné časy otroctví pominuly!

Ó, nepominuly úplně, žel Bohu. Podnes statisíce lidí upí v Asii a zejména v Africe v poutech otrockých, jsou kupováni a prodáváni jako nemá tvář, jsou trýzněni, mučeni, usmrcováni bez příčiny.

Co by mohly křesťanské státy vykonati pro tyto ubožáky! Ale nebýti křesťanských missionářů, kteří otroky dle možnosti vykupují na svobodu, úpěli by všickni i nadále v okovech otroctví.

Jedná li se v nějaké zámořské zemi mnohdy o nepatrný kousek země, co tu bývá lomozu a řečí, ba i krvavé války se vedou. Ale pro vysvobození otroků nekonají tytéž státy skoro ničeho.

2. Jako postavení otroků bylo důstojnosti

lidské nehodné, tak i postavení ženy bylo u přemnohých národů pohanských žalostivé.

Pohlaví ženské bylo pokládáno spíše za věc prodajnou než za lidi. O nějakém vzdělání žen nebylo ani řeči, neboť dle náhledů pohanů, kteří čítali ženy mezi otroky bylo lépe, když zůstala žena přihlouplou, aby prý se v ní nemohla vyvinouti vrozená náklonnost ke zlému, zvláště k podvodům a klamům.

Podle nejslavnějších mudrců řeckých postačilo ženě úplně, obeznámila-li se s obyčejnými pracemi domácimi a uměla-li trochu tančiti a zpívati. Jen dívky určené k životu hříšnému byly s-znamovány s básnictvím, bájeslovím a uměními.

O nějakém štěstí manželském nemohlo býti ani řeči. Chtěl-li se muž oženiti, obyčejně kupoval si dceru některého otce rodiny. Dcery se zpravidla nikdo neptal po náklonnosti, neboť byla proti svému otci zcela bez práva. Ostatně nebyla leč otrokyní svého muže, a proto jí na tom mnoho ani nemusilo záležeti, bude-li snášeti strasti života otrockého u toho nebo jiného muže. O lásce, věrnosti, přítulnosti, svornosti manželské neměli přemnozí pohanští národové ani potuchy. Žili sice v zevnějším míru se svými ženami, ale to proto, že ženy byly mužům otrocky poddány.

Při takových poměrech je pochopitelné, v jak kleslém stavu nalézalo se manželství na př. v pozdějších dobách u Římanův. Kromě každodenních případů cizoložstva rozmnožil se úžasně počet rozvodů, ke kterým nebylo třeba velikých důvodů. Tak na př. K. Sulpicius se rozvedl se ženou, protože šla po ulici bez závoje. P. Sempronius učinil tak proto, že bez jeho vědomí navštívila divadlo. Aem. Paulus propustil choť beze všeho důvodu. Ba i filosof a slavný řečník Cicero z malicherných důvodů

propustil dvě ženy: první proto, že nebyla dosti bohatá, druhou zase proto, že se mu nezdála dosti truchliti nad smrtí dceřinou. V době takové kleslosti mravní velmi se rozšířil odpor k ženění a záliba v nevázaném stavu svobodném, čímž se děsně rozmnožily výstřednosti pohlavní neslýchaných druhů. Proti této nákaze, která ohrožovala samé základy státní, byly sice vydány zákony, které však zůstaly bez touženého výsledku.

Že postavení ženy u národů, kteří žili v mnohoženství, bylo zvláště ponižující, je samozřejmo. Ale i tam, kde mnohoženství v obyčeji nebylo, nebyla žena leč pouhým nástrojem, k němuž poutala muže jen smyslnost. Žena pohanská neměla žádných práv, ani když ovdověla, neboť i tu dostala jako nedospělé dítě poručníka, který byl také jejím neobmezeným pánem.

I svaté právo matky k dítěti bylo ženě pohanské odepráno. Děti nepatřily matce, nýbrž otci, který měl právo rozhodnouti nad životem a smrtí novorozeněte, neboť mu bylo dle zákonů volno, dítě na odlehlá místa vysaditi, mohl je prodati, aby z něho byl otrok, anebo mohl je utopiti, jako se u nás dělá se zbytečnými koťaty a štěnaty.

Ukrutnosti tyto byly v Řecku dovoleny, ano přikázány zákonem Lykurgovým a Solonovým, v Římě pak zákonem „dvanácti desk“.

Lykurg, zákonodárce ve Spartě, rozkázal, že se má každé novorozeně přivést před sbor mužů k tomu určených, kteří zkoumali jeho tělo. Bylo-li slabé, ošklivé nebo nějak zmrzačené, bylo vysazeno v pohoří taigetském dravé zvěři na pospas.

Zákonodárce athénský Solon nařídil, aby se každé novorozeně položilo k nohám otcovým;

zvedl-li je, má zůstat na živu, odvrátil-li se od něho, má býti vysazeno nebo usmrceno.

Ohavný zvyk, vysazovati děti, byl v celém Řecku, vyjímajíc pouze krajinu Beotii.

Římský zákon „dvanácti desk“ stanovil, že má otec každé slabé, chorobné a zmrzačené dítě hned usmrtiti.

V Římě byly ženy, které měly, jak se Juvenal vyjadřuje, vraždu dětí pronajatou.

Dítě není ještě člověkem — zněla zásada římského práva, dle které se chladně s dětmi jako s neživými věcmi jednalo.

Když zemřel Germanikus (r. 19. po Kr.), byly všecky děti novorozené, jak Suetonius zaznamenal, na znamení smutku vysazeny.

Jako žena tak i děti zůstávaly pod neobmezenou pravomocí otcovou a nebyly na tom v právním smyslu lépe než otroci. A také skutečně nezřídka se mezi Římany stávalo, že otec syna prodal do otroctví nebo dal zavraždit.

Lvice, medvědice, hyena brání svá mláďata až do krve, ba i jinak bázlivá slepice pustí se do psa, který její kuřátka znepokojuje a ohrožuje — jen člověk tápající v temnotách pohanských chladnokrevně usmrcoval své děti, a i největší mudrci pohanští chválili tento strašný zvyk jakožto státu veleužitečný!

3. Surovost pohanská jevila se ještě v jiných neméně ohavných a protipřirozených zvycích.

Tak u mnohých pohanů pokládáno za čin bohům milý, usmrcovati staré, sešlé a nemocné rodiče. Ethiopové vraždili všecky starší osoby neschopné ku práci. U pohanských Prusů bylo zvykem, že děti rdousily sešlé rodiče a usmrcovali všecky nemocné, v jejichž uzdravení nemohlo se

doufati. Missionáři našli též zvyk u mnohých pohanských kmenů v Americe.

Mezi ohavné zvyky pohanské náležel souboj a krevní msta. Nemohla-li se nějaká záležitost po dobrém srovnati, rozhodl o tom souboj. Souboj shledáváme nejen u nevzdělaných pohanů starého i nového světa, ale i u těch, kteří patřili mezi vzdělanější, jako: Řekové, Římané, Gallové, Keltové, Britové, Dánové a j.

Byl-li některý pohan úkladně usmrčen, nastávala příbuzným povinnost krevní msty, která záležela ve vraždě vraha. Byl-li vrah dopaden a o život připraven, byli opět jeho příbuzní zavázáni k pomstě na jeho vrazích, takže se tento hrozný poměr rozšířil v krátkosti na několik rodin. Kdo propadl krevní pomstě, neměl nikde chvíle pokoje, nýbrž stále byl v nebezpečí smrti. Jen ve chrámě a na několika místech, tak zvaných asylech, nesměl býti zavražděn. Ale co mu to pomohlo, hledal-li útočiště v chrámě? Jeho pronásledovatelé od chrámu se nehnuli a tak, nechtěl-li očekávati v chrámě smrt hladem, rukám jejich neunikl.

Tento pohanský zvyk nalézáme ve Starém Zákoně i u Židů, kteří pro tvrdost srdce se ho nechtěli vzdáti. Ale zde byl zmírněn tím, že bylo ustanoveno 6 měst, a sice 3 před řekou Jordánem: Kades, Sichem a Hebron, a 3 za Jordánem: Betser, Ramot, Galon, do nichž se mohl ten, kdo nešťastnou náhodou někoho zabil, uchýliti a tam až do smrti panujícího velekněze přebývati. Nebo mohl v některých případech zaplacenou pokutou se vyhnouti krevní mstě.

4. Aby obraz o pohanských mravech byl doplněn, zmíníme se ještě o zábavách pohanských Římanů.

Je-li pravda, že volbou zábavy ukáže člověk

své srdce, potom ovšem ze zábav Římanův musíme souditi, že měli srdce bezcitné!

Bezcitnost Římanů dokazují hlavně zápasy gladiatorské a štvance zvířat, které byly pravou pochoutkou pro tisíce diváků.

Hry gladiatorské, jak píše Fr. Velišský v knize: *Život Řekův a Římanův* str. 392—406, měly původ svůj v obřadech náboženských, totiž v obětech pohřebních. Byloť zvykem, že bývali nepřátelé k oslavě památky zemřelého a k usmíření jeho ducha nejprve obětováni; později byli nuceni lidé k oběti určení zápasiti vespolek o život. Tím se stalo, že byla časem větší váha kladena na zápas samý, zejména když se počet zápasníků rozšířil, a tím přenešen s hrobů na místa prostrannější.

První zápasy gladiatorské jakožto druh zábavy připomínají se r. 264. před Kr., kdy M. a D. Brutus postavili na náměstí tři páry gladiatorů na odiv, kteří na počest zemřelého jejich otce zápasili.

Z těchto nepatrných počátků vyvinuly se hnusné ony hry šermířské, které se právem nazývají nejsmutnějším úkazem v životě římském a které vydávají svědectví o neskonalém poblouzení ducha lidského. — Budeme i tuto temnou stránku pohanského života líčiti s tou při tom útěchou, jak Velišský doslovně dí, že čtenář z líčení toho radostné přesvědčení vezme o mravní výši doby naší, k níž základy položila mravouka křesťanská.

Na svědectví pravdy předem podotýkáme, že tyto hry spojené se štvanicemi zvíře nedocházely naprosté úchvaly a záliby u všech Římanův. Tak na př. píše Cicero: Jaké to může býti pro člověka vzdělaného obveselení, když silná šelma slabého člověka trhá aneb krásná šelma kopím loveckým bývá

proklána? Též Seneka kruté toto vyražení rozhodně zavrhuje. Ale hlasy tyto zanikly v lomozu těch, kteří při každé příležitosti nedočkavě volali po strašných těchto divadlech. Vždyť i jinak ve smyslu své doby osvícení mužové, jako Plinius mladší, Tacitus, císař-filosof Mark Aurel, vězíce jednak ve všeobecném předsudku o sprosté krvi otrocké, jednak jsouce od útlého mládí zvyklí na hry tyto, nepociťovali mravní jejich ničemnosti.

Ke cti Rekův budiž poznamenáno, že jich mezi hry své nepřijali. Teprve v druhém století po Kr. jednalo se v Athénách o tom, mají-li se zavést, a ač mnozí byli proti tomu, přece i zde zdomácněly.

Hry šermířské, které se zprvu jen na oslavu zemřelého odbývaly, zavedeny později i při jiných slavnostech, jako při válečných triumfech, zasvěcování chrámův a budov veřejných, ba i bohatí šlechtici je dávali, aby si získali hlasů voličů při volbách. Někde dokonce i při hostinách dávali se hodující bavití tímto ukrutným divadlem, jako jinde bavili se výkony kejklířů a tanečníků.

K zápasům šermířským původně bývali určováni nepřátelé zajatí ve válce; vedle nich však záhy také otroci a zločinci odsouzení k smrti. Císař Nero sice vydal zvláštní zákon, že otroci těžkého zločinu vinni jedině po soudním nálezu smějí býti bráni mezi gladiatory, ale nařízení toho hrubě nedbáno.

Počet zápasníků byl dosti značný. V zápasech pořádaných na rozkaz samých císařů byl počet jich za Augusta šedesát párů, za Vitellia i tři sta, za Trajana častěji i sto. Pomyslíme-li však, že zápasy tyto několikrát ročně byly odbývány, a to na různých místech, zhrozíme se množství

každoročně prolité krve lidské. Vždyť i jinak mírností známý císař Trajan v době čtyřměsíčních slavností v Římě vypravil do areny deset tisíc gladiatorů. Za posledních dob císařství podobaly se zápasy šermířské vražedným bitvám, neboť na př. za Gordiana bojovalo až pět set párů.

Do zápasště, kde již seděly tisíce Římanů všeho stáří, pohlaví, stavu a důstojenství, ubírali se šermíři v určitém pořádku dle zbraně, kterou zápasili. Napřed obešli v průvodě celou arenu, pozdravujíce císaře slovy: Císaři, umřítí mající tě pozdravují (morituri te salutant, Caesar), a potom začal boj napřed líčený, zbraní tupou, a potom opravdový, zbraní ostrou.

Utržil-li některý ze zápasníků pořádnou ránu, volalo obecenstvo plno radosti: ten dostal. Když pak některý šermíř svého odpůrce k zemi porazil, na prsa mu šlápl a na hrdlo nasadil mu meč, tu povstal všecken lid radostí jako u vytržení a podlehlému udělil buď milost zařatým do pěsti palcem, nebo mu usoudil smrt obráceným k němu palcem.

Vedl-li si některý šermíř poněkud bázlivě a nebojovně, aneb jevil-li, jsa poraněn, přílišnou lásku k životu, nemívalo s ním rozzuřené obecenstvo slitování. Naopak bitím a rozpáleným železem býval přinucen podstoupiti nerovný boj až do sklání.

Padlé zápasníky odtahovali pochopové do t. zv. svlékárny, kdež jim šat a zbroj odníмали a bylo-li v nich ještě života — dobíjeli.

Takové byly a tak končily oblíbené zápasy šermířské, po nichž lid římský tak velice toužil a které se provozovaly skoro ve všech větších městech italských, v Gallii, Španělsku, ve všech zemích Římu podrobených, později i v Řecku,

ano i v zemi židovské, kdež je zavedl Herodes Agrippa.

Se zápasy šermířskými úzce souvisely štvance šelem, zavedené r. 186 před Kr., při nichž zápasily buď šelmy samy mezi sebou, nebo vystupovali proti nim lidé, kteří bývali jako šermíři zvlášť k tomu cvičeni anebo odsouzeni, jako otroci, zločinci a v dobách pronásledování — křesťané.

Ke štvancím užíváno zvíře všelijaké, nejraději ovšem dravé, jako: lvů, tygrů, pardalů, medvědů.

Pompejus na př. poskytl Římanům štvanci 500 lvů, 18 slonů a 410 jiných divokých šelem.

Skolil-li člověk dravce nebo mu unikl, nebavilo to diváky; ale když šelma uchvátila člověka a držíc ho v zubech nebo drápech sem tam jím smýkala a jej trhala, tu tleskalo obecenstvo radostí na počest dravci.

Ale, již dosti té krve, dosti srdcelomného nářku, dosti ohavností neslýchaných, o nichž se nám křesťanům ani nezdálo!

A jakými ctnostmi stkvěli se pohané?

Kdo jen trochu se obeznámil se srdcem pohanskou pověrou a ukrutností nasyceným, ten se nepodiví, že i ti mužové, které mnozí vyhlašují za vzory ctností, považovali milosrdenství, sltování za směšnou slabost, chybu, hřích.

Vždyť i Cicero hlásá, že nikdo jiný není milosrdným leč hlupák, a že dáti se uprositi, smířiti se s odpůrcem svým — jest zločinem.

Císař-filosof Mark Aurel ve svých 12 knihách nikde se nezmiňuje o ctnosti milosrdenství a dobročinnosti.

Ač množství žebráků bylo v Římě veliké, zvláště od dob, kdy se ohromné jmění soustřeďo-

valo v rukou nemnoha jednotlivců, přece byla ctnost milosrdenství Římanům neznámou.

Potkati žebráka, bylo špatným znamením. Proč dávat žebřákovi almužnu, táže se spisovatel Plautus. To ztrácíme, co dáváme, a prodlužujeme jen chudému bídný život. A básník Vergil líčí jako přednost člověka, necítí-li soustrasti s chudými, a počítá mezi výhody venkovského života, že na venkově není boháč tolik obtěžován rozedranými a špinavými žebráky.

Z toho jest vysvětlitelno, proč ani jeden boháč římský nezaložil ani jednoho chudobince, chorobince a nemocnice.

Shrneme-li vše řečené v jeden celek, nebudou se nám zdáti upřílišněnými slova sv. Pavla, která o pohanech píše v listě k Římanům, že jsou totiž naplnění vší nepravostí, zlostí, smilstvem, lakomstvím, nešlechtností, plni závisti, vraždy, sváru, lsti, šibalství, pyšní, nadutí, rozpustilí, bez přívětivosti, nedrželiví smluv, bez milosrdenství (I. 29-37).

Byly ovšem čestné výjimky, ale ty byly řídké, a co se čistoty pohnutek týče, stály t. zv. ctnosti pohanské za nejméně dokonalými ctnostmi křesťanskými.

III. Rozervanost pohanů.

A kde jest štěstí, blaho a spokojenost pohanů, o nichž za našich dnů blouznívají lidé poměrů pohanského světa dobře neznalí?

Ovšem, kdyby pravdou bylo, že jedině vnější pořádek a vzdělání spojené s užíváním života plným douškem může učiniti člověka šťastným, pak bychom musili na př. pohanské Římány pokládati za šťastné, neboť těch věcí se jim dostávalo v plné míře.

Měliť podivuhodně zařízený stát, zákonův bez počtu, hojnost úředníků, množství vojáků. I tajná policie bděla v Římě nad veřejným pořádkem ve všech koutech města. Občané mohli bez starosti jíti do cirku a divadel, vědouce, že zvláštní sbor četníků měl hlídku v čas her, aby prázdné domy obyvatelův nebyly vydrancovány. Bez starosti mohli jíti spat, neboť dobře zřízené noční hlídky a hasiči bděli nad nočním pořádkem. Kdo chtěl žíti jen den ode dne, mohl si život pohodlně zařídit — a v tom byli Římané mistry, majíce po ruce všechny možné prostředky k životu plnému přepychu a zábav.

Poklady zlata, stříbra, drahokamů, obrazů, soch, hrnoucíc se z podmaněných zemí, umožňovaly Římanům, že si mohli zařídit obydlí svá s takovou nádherou, kterou nyní jen v palácích největších velmožů lze spatřiti.

Majíce všeho hojnost, myslili jen, jakými zábavami by den za dnem utratili. Příležitosti k zábavám druhu nejrozmanitějšího měli hojnost. Byloť ke konci republiky a na počátku císařství svátečních, divadelními hrami oslavovaných dní 48, kromě toho 14 dní oslavovaných hrami v cirku. Ale v polovici 2 století po Kr. připadalo takových zábavných svátků, jako: výroční dni vítězství, vysvěcení chrámů, narozeniny císařů atd., 175, z nichž bylo 101 divadelních vedle 64 dostižných a 10 šermířských.

Kromě toho byl však ještě dosti veliký počet slavností mimořádných, které trvaly někdy i celé měsíce. Tak slavil r. 80. císař Titus otevření amfiteatru slavnostmi trvajícimi plných 100 dní a Trajan r. 106 po Kr. své druhé vítězství nad Dáky po 123 dni.

Všecky větší hry trvaly celý den, počínajíce

záhy ráno a končíce na večer, s malými, okolnostmi nutně vyžadovanými přestávkami.

Míst pro zábavu bylo v Římě až nazbyt. Za časů císařů byla zde 3 veliká divadla. První a největší, jež pojímalo až 40 tisíc diváků, vystavěl Pompejus r. 55. před Kr.; druhé o polovici menší vystavěno bylo r. 13 po Kr. nákladem Augustovým; třetí povstalo téhož roku nákladem Balbovým, stojíc rozsáhlostí svou mezi oběma jmenovanými.

Kromě toho zřízena byla v bohatých domech římských soukromá jeviště, na nichž provozovány frašky spojené s náruživým tancem.

Od dob císaře Kaliguly, který byl náruživým tanečníkem, tančil s ním celý Řím. Umění taneční mělo zlaté žně. Taneční mistři měli zrovna „plné nohy“ práce, bohatli, kupovali domy, jim na počest stavěly se sochy, pomníky, obce italské zahrnovaly je čestnými důstojnostmi atd.

Kromě divadel a cirků bavili se Římané nejvíce v lázních, které byly za doby císařské zařízeny s báječným přepychem a všelikou příjemností a pohodlím. Římané se koupali každodenně, a sice hlavně proto, jak Kolumella dí, aby náležitě připraveni přicházeli do krčem, každodenní nezažití vypařili a vypařením potu nové žízně nabyli.

Velikých veřejných lázní bylo ve 3. století po Kr. devět, kromě nichž v každém lepším domě byly lázně velmi nádherně zařízené. Přepych, který v soukromých lázních panoval, líčí Seneka, říká, že nikdo, jenž nechce býti pokládán za chudého, jinak lázní nestaví, leč se zdmi a nádržkami mramorovými, s dlažbou na způsob malby mosaikovanou, s bohatými stříbrnými trubními násadami. (*Velíšský: Řím za časů císařů.*)

Kromě těchto tělesných požitků bylo hojně zábav ducha.

Cestovati do cizích zemí, navštěvovati lázně vzdálené, bylo tak v obyčeji, jako dnes. Prostředky komunikační byly dosti vyvinuté a pohodlné.

Pro boháče na venkově bydlící vydáván byl Caesarem založený časopis, snůška to nejnovějších novinek, událostí státních i soukromých skandálů římských. Ve veřejných i soukromých místnostech odbývány byly vědecké přednášky, které ovšem ne tak pro vzdělání, jako spíše k zábavě sloužily. Básníci, zvláště kteří psali frivolně, byli hojně čítáni s pověstnými řeckými romány, které byly důstojnými předchůdci přeložených aneb původních románů latinských. Taková záliba byla pro oplzlé knihy, že byly čteny a předčítány při jídle, ano že si je brali důstojníci do pole. (*Weiss O. P. Die Entstehung des Christenthums* str. 4—12.)

Ale při všech těch hlučných a omamujících radovánkách o nějaké spokojenosti a štěstí nemůže býti u pohanů ani řeči

Nejen Římané, ale i Řekové a jiní pohané hledali blaho své jen v rozkoších smyslných, ať již to bylo pití a jídlo, hlučné radovánky nebo ukájení žádostí očí a těla.

Jezme a pijme, po smrti žádná rozkoš, bylo heslem jejich. Rozumovali, jak Písmo sv. v knize Moudrosti (2, 1—9) líčí: Krátký jest život náš, pomine jako stopa oblaku a zmizí jako mlha před paprsky slunce a po skonání není navrácení, neboť dech náš rozplyne se jako dým v povětří. Pojdmež tedy a požívejme dobrých věcí a užívejme světa, dokud mladí jsme. Pijme drahé víno a ličme se mastmi. Ověňčeme se růžemi prve, nežli zvadnou, a nížádná nebudiž rozkoš, které bychom neokusili. Všude zůstavme znamení veselosti.

Jiné útěchy kromě rozkoše a radovánek pohané neznali, těmi zaháněli zoufalé myšlenky, jež jako upír svíraly srdce jejich.

A jak mohl také na př. šťasten býti Řek, když pomyslí, že život jeho jest v rukou nezvratného osudu a bohů, kteří nejen trestají spáchané zločiny, nýbrž i nepřejí lidem štěstí, a ty, kteří se veselí na výsluní štěstí a bohatství, vrhají náhle v bídu a žal? Ano, dle řeckého bájesloví bohové sami lidi ke hříchu zúmyslně sváděli aby je mohli trestati. Zasmušilý, ano zoufalý názor Řekův o životě lidském jeví se ve verších Homérovy Illiady XVII. 446—447:

Nic věru bídnějšího není nad člověka nikde
ze všeho, což kolvěk na pozemsku se hýbe a dýše.

Již Herodot připomíná zvyk Thráků, kteří pláčem vítali novorozeně na svět, vypočítávajíce mu všecky nehody, kterým jde v životě vstříc, a kteří mrtvé s radostí pochovávali, protože již unikli tolika a tak velikým útrapám.

Mudřec Sokrates dí u Platona, že by smrt i tehdy měla podivuhodnou výhodu pro člověka, kdyby na věky ho zbavovala sebevědomí, neboť vždy prý nutno dávatí přednost bezsennému spánku i před tím nejšťastnějším dnem.

Podle Sofokla jest společným údělem lidí
hřešiti a

nespatřit světla, toť pravou
moudrostí; jsi-li však zrozen,
pak nejlíp, ruče zas spěchat
země do lůna, z něhož pocházíš.

(Oidipus na Kol. verš 1225—8. přel. P. Durdík.)

I u Římanův stalo se modou opovrhovati životem a končiti rozervaný život sebevraždou, kterou někteří filosofové vychvalovali jako čin hrdinský, a doporučovali jako nejlepší prostředek zbaviti se svízelů života. (*Pohunek* I. c.)

Epikurejci, kteří učili, že účelem života jest jen požitek smyslný, vraždili se zpravidla, nepodával li jim život nových rozkoší nebo stali li se neschopnými smyslných rozkoší plným douškem požívati.

Taktéž škola stoická vychvalovala sebevraždu.

Pohanští spisovatelé Plinius a Quintilian udávají ve svých spisech celou řadu způsobů sebevraždy. Kromě utopení se a oběšení, k němuž ani pohané nejevili valné chuti, končili život podobně jako dnešní sebevrazi.

Též Cicero vylašoval pohrdání všemi lidskými věcmi za známku duševního velikášství. Podobně Plinius starší a Seneka se nemohou vynadiviti, že ještě žijí za dob jejich otroci, když přece mají tak lehký prostředek dostati se na svobodu: totiž sebevraždu, a Seneka uvádí slovo jednoho stoika: Žítí není nic velikého, neboť všickni otroci a zvířata žijí. Plinius mladší (zemřel roku 100. po Kr.) kárá jen prchlivost, s jakou tak mnozí se ženou smrti vstříc, a pokládá to za projev velikého ducha, spáchá-li někdo sebevraždu s myslí klidnou. Zkrátka a dobře řečeno, poslední slovo rozervaného pohanského světa bylo, že život nestojí za nic.

Výrok Polybiův, že lépe jest způsobem nejbídnějším se světa sejíti než zůstatí na živu, stal se všeobecným míněním, dle kterého se přemnozí také řídili.

Byl to strašný stav v nepravostech sešlého lidstva!

Tolik peněz, věd a umění, takový přepych, lesk, blahobyt, taková moc — a přece samá nepravost a následek její rozervanost, ba zoufalství.

Kdyby byli sebevraždu páchali hladoví členové lůzy nebo ke krvavým hrám a štvanicím odsouzení otroci a zajatci, kdyby i násilným způsobem byli skončili rozmařilý život marnotratníci, jako na př. Apicius, který promarniv 60 milionů jmění, otrávil se z bázně, že ze zbylých mu 10 milionů se neuživí, ještě bychom to pochopili. Ale u současných dějepiscův nacházíme jména četných mužů zdravých a bohatých, kteří beze vší příčiny nebo z příčin nepatrných spáchali sebevraždu. Ba i z ubohé ješitnosti a směšné ctižádosti dopouštěli se mnozí sebevraždy, jen aby se o nich mluvilo. Tak na př. jakási 90letá stařena očekávala schválně příchod Pompejův, aby v jeho přítomnosti se otrávila a tak slavnou se stala. A Pompejus stojí kolem se svými důstojníky a prolévá s nimi slzy nad velikomyslností této staré dámy. Jiní vraždili se proto, že výstřednostmi se stali neschopnými užívatí světa a jeho radostí. Jim byl život jen tučnou hostinou — dokud jim byly předkládány nové a neobyčejné pokrmy, dokud žaludek dobře trávil, dotud měli příčinu k životu. Ale když žaludek stále přeplněný vypověděl službu, když tělesné síly v orgiích byly utraceny, tu se jim život zhnusil. A tito ničemní sebevrazi byli ještě ke všemu jako hrdinové vychvalováni.

Jak kleslé musilo býti pokolení lidské, když i lepší duchové o sebevrazích volali: V pravdě velikým mužem jest, kdo takto umře, neboť zavražditi se jest slavnější čin než dobytí Karthaginy, a hodný, aby klidil věčnou slávu.

Když se zavraždil Otho, společník Neronův při orgiích nejohavnějších, nejzženštilejší a nej-

drzejší švihák římský, tu vzplanulo takové nadšení nad tím, že tento bídný zhýralec takový skutek se odvážil vykonati, že mu jedni zrovna obdivem pomateni líbali ránu, jiní ruce, a vojíni, kteří se nemohli dostati až k jeho mrtvole, klaněli se jí z daleka. (*Weiss*, l. c. str. 37—45).

Jaká to pomatená sešlost všech mravních pojmů!

Všecky pokusy nápravy byly malomocné, a proto se u mnohých ozývala touha po pomoci vyšší, kterážto tužba byla v čas příchodu Kristova všeobecnou.

Cicero praví, že staré věštby oznamují příchod krále, kterému každý, kdo chce býti spasen, musí se poddati. Zvláště pozoruhodná jest IV. ekloga Vergiliova, v níž básník po způsobu prorokův starozákonních líčí příchod panny, pád pokolení hadího, blížící se narození božského dítěte, syna nového Jova, který zničí zbytky našich vin, osvobodí zemi neustálých hrůz, vládnouti bude silou svého otce nad všemírem, s nímž objeví se na zemi nebeské pokolení, které žíti bude zašlý zlatý věk.

Stálost křesťanských mučeníků a čtení této básně, kterou Vergil napsal podle staré sibyl-linské věštby, působila tak na několik znamenitých mužův, (které uvádí *Aventin* II. r. 419), že přijali víru křesťanskou.

I na obrácení císaře Konstantina působila prý báseň tato mocně.

Dějepisci Sueton a Tacitus podávají zprávu o očekávání mocného krále z východu, a to ze země židovské.

IV. Krvavý boj světa pohanského proti křesťanství.

Konečně přišel Ten, jenž byl očekáváním národů, žil 33 léta mezi národem židovským. hlásal božské učení, ustanovil prostředky k dosažení milosti, založil církev obecnou a poslal po svém slavném zmrtvýchvstání apoštoly své do celého světa hlásat své učení.

Hlasatelé víry křesťanské rozešli se do celého světa a neohroženě hlásali v hříších a nepravostech sešlému světu pohanskému božskou nauku vtěleného syna Božího, Ježíše Krista.

A jak přijali pohané muže tyto, kteří útočili proti všemu, co pohanům k srdci přirostlo, vše, co zbožňovali, čemu se klaněli, kteří neohroženě vypověděli boj pohanskému světu, který byl bahništěm všech neřestí?

Pohané opřeli se zuřivě naukám křesťanským; tři sta let tekla bez ustání nevinná krev pronásledovaných křesťanů.

Vládcové veleříše římské rozvinuli proti křesťanům ukrutnost, která nás naplňuje děsem a ošklivostí.

Krvavá pronásledování křesťanů začal ukrutný císař Nero (r. 54—68), jenž chtěje od sebe odvrátiti zločin vypálení veliké části Říma, který mu byl všeobecně přičítán, jal se pronásledovati křesťany jako paliče.“ Aby tuto pověst vyvrátil, píše pohanský dějepisec Tacitus (Annal. XV.), ohlížel se císař po vinnících a uložil nejukrutnější mučení nešťastníkům, kteří pro svou špatnost všeobecně byli v opovržení, a kteří se obyčejně zvou křesťany. Kristus, od něhož mají své jméno, byl za Tiberia odsouzen k smrti místodržitelem

Pontiem Pilátem. To potlačilo na okamžik tuto politováníhodnou pověru; ale brzy rozlil se proud její znova, a to nejen v Judei, kde vzala původ, nýbrž až do Říma, kde se všecky nepořádky a všecky neřesti scházejí a mohutní. Počátek učiněn byl tím, že byli zatknuti, kteří se přiznali býti křesťany, a potom nesmírný počet jiných, kteří od oněch udáni byli, a méně byli z vypálení Říma usvědčeni jako spíše z nenávisti, kterou naplnění jsou k pokolení lidskému. K trestům jim uloženým připojován byl ještě výsměch tím, že byli zabalováni do zvířecích kožešin a předhazováni psům k roztrhání, byli přibíjeni na kříž, nebo jejich těla natírána smolou a používána v noci jako pochodně k osvětlení.“

Tacitus posuzuje ve zprávě této křesťany, kterých sám blíže neznal, podle špatných pověstí, které nepřátelé o nich šířili, aby nauku jejich již předem lidu zošklivili. Dle zprávy této jest jasno, že sám Tacitus křesťany uznává nevinnými požáru Říma. Že křesťané byli naplnění nenávistí k pokolení lidskému, jest ovšem pravda, ale v docela jiném smyslu, než jaký měl na zřeteli pohanský dějepisec. Učeníci Boha, jenž z lásky ke hříšnému lidstvu se vtělil, nemohli nenáviděti lidí, ale oni nenáviděli, co pohanské lidstvo zbožňovalo, a proto se zdáli býti nesmiřitelnými nepřáteli lidstva samého. Právě této šlechetné nenávisti proti pověře, modloslužbě, nemravnosti a zvykům pohanským děkuje sešlý svět své zmládnutí a mravní obnovu.

Víra Kristova, vzešlá a založená Jeho krví, nemohla býti potlačena a zničena řáděním krvelačných císařů Nerona (vládl r. 54—68), Domitiana (81—96), Trajana (98—117), Hadriana (117—138), Marka Aurelia (161—180), Septimia

Severa (193—211), Maximina Thráka (235—238), Decia (249—251), Valeriana (253—260) a konečně Diokletiana (284—305). Krev mučeníků stávala se semenem nových křesťanů. Ještě neuplynula dvě století, a již mohl napsati Tertullian ve svém obhajovacím spise: „Jsme od včerejška, a již naplňujeme vše, co vám (pohanům) patří: města, ostrovy, hrady, ba i tábory polní, senát i náměstí; nic vám nenecháváme, leč vaše chrámy.“

Od Nerona až do Diokletiana nezanedbalo křesťanství ani dne, v němž by nešířilo tichá svá vítězství; ono se rozšířilo po celém ohromném státě římském a přijalo do svého lůna členy všeho věku, stavu a stupně vzdělání a důstojenství.

Diokletian vida, v jakém nebezpečí se nachází pohanství a všecky jeho instituce, napjal ještě jednou všecky síly veliké státní moci, aby zničil křesťanství. K tomu cíli vydal r. 303. rozkaz, aby všickni křesťané ihned a bez jakékoli výjimky zbaveni byli všech úřadů a hodností. Každý měl mučením býti přinucen k návratu k pohanství. Kostely křesťanské měly býti zbořeny, jmění jejich zabráno, knihy náboženské spáleny, křesťané měli pozbyti svobody občanské a práva hlasovacího.

Vyjímajíc Gallii, nynější Francii, kde vládl příznivec křesťanů Konstantius Chlorus, napájely potoky krve křesťanské zemi.

Není možno, líčiti zevrubně hrozné muky křesťanů v dobách těch, ano i příliš slabá jsou slova Laktantiova, jenž dí, že se tehdy rozléhal jeden sten od východu k západu, neboť zuřily tehdy po celé zemi tři nejlítější lidské šelmy: Diokletian, Maximian a Galerius. Poslední toto pronásledování štválo křesťany jako dravou zvěř po 7 let. Pronásledovatelé víry Kristovy mysli,

že již naprosto vyplnili v římské veleříši křesťanství, a aby toto domnělé vítězství zvěčnili, razili pamětní peníze s nápisy: jméno křesťanův je zničeno, křesťanská pověra vyplněna, úcta k bohům obnovena.

Bláhoví slepci, kteří zapomněli, o čem je již předešlá pronásledování dostatečně poučila, že krev mučeníků jest úrodným semenem nových křesťanů. V týž čas, kdy zaslepení obhájci sešlého pohanství si lichotili, že v krvi lidské utopili navždy křesťanství, připravoval jim Pán ve své nevyzpytatelné Prozřetelnosti umrlčí truhlu, kdežto pletl věnec vítězný Církvi, která po tolika bojích měla dojíti svobody a státi se náboženstvím státním. To se stalo, když Konstantin Veliký, poraziv s pomocí Boží r. 312 Maxentia, stal se panovníkem západní části říše římské. Napřed prohlásil s Liciniem náboženskou toleranci a brzy potom vydal ve prospěch křesťanství r. 313 zvláštní edikt milánský, kterým úplná svoboda víry Kristovy prohlášena, každému beztrestný přechod k víře křesťanské povolen, spolu pak nařízeno, aby statky zabrané křesťanům byly navráceny a jednotlivé kostely jako právní osoby mohly nabývati jmění. Tu teprve, když křesťanství, které dosud se skrývati musilo, na světlo Boží svobodně vystoupiti mohlo, užasli dosavadní obhájci pohanství nad nesčetným již množstvím křesťanův.

Od té doby musilo pohanství ustoupiti daleko do pozadí, a když ještě odpadlík císař Julian (361 — 363) napjal všecky síly, aby pohanství obnovil, nebyl výsledek snahy jeho jiný než že se nyní pohanství světu objevilo v celé své dílem strašné, dílem směšné podobě, a že navždy upadlo v opovržení.

Sotva uplynulo několik let svobody církve,

již vidíme na všech stranách velikány křesťanských věd, kteří zbraněmi různých věd a břitkostí výmluvnosti, jakou si ještě přisvojili ve školách svých pohanských učitelů, potírali názory pohan­ské, očišťovali filosofii a jiné vědy od pohanských nesmyslů a učenými spisy rozptýlivše zděděné předsudky, přiváděli do lůna Církve učené i ne­učené.

Ve čtvrtém století žili a působili tito proslulí křesťanští spisovatelé a učenci: sv. Athanáš, Euseb z Caesarey, sv. Basil, sv. Řehoř Naz. a Nyssen­ský, sv. Cyril Jerusalemský a Alexandrijský, Di­dymus, sv. Epifanius, sv. Jan Zlatoústý, Laktan­tius, sv. Hilarius z Poitiersu, sv. Euseb z Vercell, sv. Ambrož, sv. Jeroným, sv. Augustin a j.

A nyní, seznavše poněkud smutné poměry světa pohanského, uvažujme, jaké blahodárné změny provedlo a spásonosné účinky způsobilo křesťanství ve světě k dobru jednotlivcův i celého lidstva.

V. Blahodárné účinky křesťanství.

Křesťanství poučilo především zbloudilé lid­stvo, že jest jen jeden Bůh, který, jsa ve třech božských osobách, stvořil celý svět a člověka k obrazu a podobenství svému. Bůh tento jest všemohoucí, vševědoucí, všudypřítomný, nejvyšší dobrotivý, spravedlivý a milosrdný. Pán tento nebes a země řídí celý svět svou nevyzpytatelně moudrou prozřetelností, stará se s nevystihlou láskou o všechny své tvory, zjevil člověku vůli svou, a i když člověk hříchem od Jeho přikázání se odvrátil, smiloval se nad lidstvem a poslal mu jednorozeného Syna, aby žádný, kdo v Něho věří, nezahynul, ale živ byl. Ježíš Kristus, vtělený Syn

Boží, přinesl světu pravdu, která vysvětluje všechny záhady duchu lidskému, pokud jest mu toho ke spáse třeba, a milost, která duši lidskou zdobí rouchem svatebním nevýslovné krásy, bez něhož nemůže člověk dojít svého věčného cíle, který záleží ve věčném nazírání na Boha. V tomto vykupitelském díle pokračuje Církev Kristova, řízená pomocí Jeho a Ducha svatého.

Křesťanství naučilo lidstvo spínati ruce, volati k Bohu: Otče náš a kořiti se Mu v duchu a pravdě, ctíti Ho a sloužiti Jemu s věrou, nadějí a láskou. Na každém místě můžeme Boha ctíti, zvláště však v chrámech, Jeho službě zasvěcených, poněvadž zde bydlí Syn Boží pod způsobou chleba mezi svými vyznavači.

Křesťanství odstraňovalo nemravné neřesti ze srdcí svých vyznavačů a zaselo v ně čistotu, pokoru, trpělivost, milosrdenství, blahovůli, věrnost, smířlivost, lásku k nepřátelům, spravedlnost, střídmost, štědrost a mnohé jiné ctnosti, které v brzkou přinášely překrásné plody.

Kdož přijal křest sv., odřekli se bezbožnosti a světských žádostí, strízlivě, spravedlivě a pobožně živi byli, jako ve dne poctivě chodíce, ne v hodování a opilství, ne ve smilství a nestydatostech, ne ve sváru a závisti, odložili hněv, prchlivost, zlost, zlořečení a mrzkou řeč z úst svých, jak je sv. Pavel napomínal.

Slavný a učený Origenes píše o této změně mravů k pohanům: Pozorujte život těch, kteří se obrátili ke křesťanství, a porovnejte jej se životem, jaký titíž vedli dříve jsouce pohany, a přesvědčíte se, že dokud byli pohany, oddávali se všem rozpustilostem a váleli se v bahnu neřestí. Od toho však času, co vyznávají náboženství křesťanské, jak se stali střídmy, věrnými, pocti-

vými. Někteří z lásky k čistotě zdržují se i věci dovolených. Jak můžete tedy míti křesťany za lidi nebezpečné lidské společnosti, křesťany, kteří se z kalu smyslnosti a nepravosti povznesli, ctnosti se zasvětili a bližního světlem evangelia a moudrosti osvěcují? My bdíme stále, aby se křesťané nesúčastnili frašek divadelních aniž smyslných radovánek, držíme již mládež na uzdě a utlumujeme v nich vášně, které by je jinak strhly v nepravost. A kdo zná počet panen a žen křesťanských, které raději zemřely rukou násilnou, než by svolily ke hříchu?

Křesťanství naučilo lidstvo, že nejlepší obětí, kterou člověk Bohu může přinést, jest srdce očištěné pokáním a naplněné vírou, nadějí a láskou. Křesťané věděli, že marno člověku se namáhati, aby zvěděl budoucích věcí, znajíce, že cesty Páně jsou nevyzpytatelné. Ale byli též přesvědčeni, že život jednotlivců i národů spočívá v rukou Božích, a že bez vůle Boží ani vlas s hlavy nespadne. V dětinné odevzdanosti a důvěře v Boha naučilo křesťanství hledati pravou spokojenost, v plnění Jeho příkazů pravé štěstí a blaho.

Naukou svou, že jeden jest Otec nás všech, kterýž jest v nebesích, a jeden bratr náš: Kristus, a že my v tomto Kristu všickni jedno jsme a pod jedním Pánem stejnou službu konáme, a že proto není rozdílu mezi Židem a Řekem, mezi cizincem a Skytou, mužem a ženou, služebníkem a svobodným, překlenulo křesťanství ohromnou propast, která dělila mezi sebou různé národy, a zvláště svobodné a otroky.

Křesťanství posvětilo práci, za kterou se pohané jako za věc zahanbující styděli. Nejen že sám Pán Ježíš pomáhal pěstounu svému v práci, taktéž i sv. apoštolové práce se neštítli. Církevní

otcové nemohou dosti vynachváliti práci tělesnou, pravíce, že sice námaha s prací spojená jest trest za hřích, že je však výtečným lékem pro vůli ke zlému nakloněnou, působivým prostředkem k utužení mravní povahy, školou posvěcení, závdavkem hojné odplaty v nebesích, nikoli člověka hanobící, nýbrž zdobící.

Poněvadž pak práce poskytuje prostředky, jimiž lze chudé bližní podporovati, brzy ocitla se práce tělesná ve službách křesťanského milosrdenství. I královny a jiné vznešené paní pracemi rukou svých hotovily potřebné věci pro chudé a nemocné, jak to již Tabita v Joppe činila.

Tím, že křesťanství posvětilo práci, vrátilo pracující třídě lidskou důstojnost, kterou jí zahálčiví pohané upírali, a klestilo dráhu ke zrušení otroctví.

Poněvadž, jak jsme svrchu viděli, bylo otroctví tak zakořeněné a srostlé s životem národů, nebylo možno ani radno najednou nebo násilně učiniti mu konec, neboť, co by si byli počali otroci, jichž počet byl tak nesmírný, kdyby najednou byli nabyli svobody?

Proto velemoudře působila Církev zvolna, aby rozlomena byla nehodná pouta otroctví. Okovy otroctví rozvazovaly se samy sebou, čím více vnikala a zakořeňovala se v duších lidských víra, mrav a láska křesťanská, která vidí v každém člověku bratra.

Poprvé uvedena byla křesťanská zásada, směřující k osvobození otroků, ve skutek ve psaní sv. Pavla k Filomenovi, kdež jmenuje uprchlého a nyní se vracejícího otroka „nejmilejším bratrem“.

Všichni učitelé církevní působili spisy a řečmi svými ve prospěch otroků, nadšeně hlásající: „Není pravda, že otroctví jest věcí přirozenou, Bůh ne-

stvořil Adama a Evu jako otroky. Jen nespravedlnost na jedné a neštěstí na druhé straně způsobily otroctví. Nesluší se proto, aby vyznavači Krista, který svou milostí všem lidem svobodu propůjčil, měli nějakého otroka v domě svém. Křesťané mají považovati své otroky za své bratry a syny, mají jim dáti pečlivé vychování a jim dobrým příkladem křesťanského života předcházeti. Jen ten jest vlastně otrokem, kdo podroben vášním a hříchu.“

Zásady a příklad křesťanů nebyly bez účinků ani na pohany, kteří přestali tak krutě s otroky zacházeti. Ano, pohanský právník Ulpianus, který žil za císaře Alexandra Severa (222—235), prohlásil, že otroctví se protiví právu přirozenému. Pohané, kteří přijali křesťanství obyčejně při křtu svatém dali aspoň několika, ne-li všem otrokům svobodu, jak již jsme se dříve zmínili o Hermovi a Chromantiovi.

Propuštění otroků stávalo se obyčejně způsobem slavnostním před oltářem, na důkaz, že jen náboženství křesťanskému mají děkovati za svoji svobodu.

Císař Konstantin Veliký, jenž daroval svobodu křesťanům, vydal přísné zákony proti týrání otroků a vřele doporučoval jejich propuštění na svobodu.

Král Wisigothů, Erika, vydal r. 686 zákon, v němž dí: Já, král Erika, zapovídám každému hospodáři uřezávati ruku, nos, ucho otroku, anebo jakékoliv tělesné zmrzačení, z bázně, aby obraz Boží nebyl ukrutností lidskou zneuctěn.

Papež Řehoř Veliký daruje všem svým otrokům svobodu, prohlásil: Jako náš Vykupitel přijal lidskou podobu, aby nás z otroctví hříchu

vykoupil, tak i my máme darovati svobodu těm, kterým ji zákon národů uloupil.

Všichni biskupové a synody církevní pečovali o to, aby bylo s otroky nepropuštěnými nakládáno jako s bratry a aby se jim dostalo poučení ve víře křesťanské.

Církev při každé příležitosti hlásala, že propuštění otroků jest skutek záslužný, zvláště Bohu milý, Hodnostáři církevní a věrní křesťané sbírali i peníze, jimiž vykupovali v dobách stěhování se národův zajatce vojenské od Gothů, Vandalů a Hunnů. Ba v Církvi povstaly i zvláštní řády řeholní, které si vzaly za účel vykupovati a osvobodovati otroky, jako řády, založené sv. Janem z Mathy (1200) a sv. Petrem Nolaskem (1223).

Když pak otroctví v Evropě pominulo, objevilo se opět v nově odkryté Americe v celé své staré hrůze, neboť ziskuchtiví Evropané provozovali v Americe s černochoy to, co doma zavrhovali. Španělsko, Portugalsko, Anglie, Švédsko, Dánsko, Nizozemí, republika Janovská a j. dlouho vedly v osadách zámořských hanebný obchod s otroky.

Proti této skvrně křesťanského světa s vroucí horlivostí bojovali bez ustání papežové: Pavel III., Urban VIII., Benedikt XIV., Řehoř XVI. a j. K hlasům Církve přidružili se i věhlasní mužové, jako Penn, Nelson, Pitt, kterým konečně se s pomocí Církve podařilo, že konečně i v Americe otroctví zrušeno. Že až podnes Církev o ubohé otroky pečuje, dokazuje její činnost mezi národy pohanskými, kde jejím vlivem obrácení pohané otrokům udělují svobodu, a kde missionáři otroky na svobodu vykupují.

Známé v celém světě jsou v tomto směru snahy zesnulého kardinála Lavigeriho, které po něm zdědil tak zv. bílí Otcové pouště.

Dříve než zjednati svobodu otrokům, podařilo se Církvi vymaniti ženu z nehodného jejího stavu a tím zcela na jiný základ postaviti křesťanskou rodinu, na níž se zakládá celá společnost.

Postavení ženy na roveň muži, pokud její pohlaví dovoluje a žádá, je zajisté nemensšího významu a dosahu jako zrušení otroctví.

Křesťanství zrušivší naprosto mnohoženství, povýšilo jednotný a nerozlučitelný svazek manželský za svátost a obraz vznešeného spojení Krista s Církví. Muž křesťanský měl ženu svou milovati, neměl ji považovati snad za svou služebnici, nýbrž za družku sobě rovnou, které měl zachovati neporušenou věrnost. Žena ovšem měla muže ve všem slušném a spravedlivém býti poslušna, ale muž neměl práva s ní tyransky nakládati, nýbrž byl povinen jí hájiti, chrániti, živiti a podporovati.

I dítě bylo vyproštěno z neobmezené moci otcovy tím, že dáno také matce stejné právo na děti. Rodiče měli o děti všemožně se starati, je slovem a příkladem vychovávat na dobré křesťanské občany, aby mohli jednou dobře se zodpovídati před Bohem, který jim dítky svěřil. Na druhé straně poroučela víra křesťanská dětem, aby rodiče ctily a milovaly, přání a rozkazy jejich plnily, jim v pracích pomáhaly, v nemoci a stáří o ně pečovaly, a to nejen z přirozené lásky k nim, nýbrž pro Boha a odplatu věčnou.

Se stavem manželským nabytí vážnosti i stav panický, který u pohanův byl v opovržení a pokládán za neštěstí.

Od toho času, co žena ať svobodná ať vdaná nabyla patřících jí práv ve společnosti, zúčastnila se v míře dosti veliké života i mimo kruh rodinný. Dějiny zaznamenaly četná jména žen, které

se účastnily služby chrámové, podstoupily smrt mučenickou pro víru Kristovu, šířily ve svém okolí i jinde se zdarem známost víry křesťanské, zvláště některé královny, které se provdaly za pohanské dosud panovníky, ba i některé bohabojné a svaté panny založily řehole pro ženské pohlaví.

Kéž by všechny ženy vždy byly toho pamětlivy, co křesťanství pro ženské pokolení vykonalo, a kéž by děti své již od kolébky vedly k Bohu!

Křesťanství, které velí milovati všechny bližní bez rozdílu národnosti a vyznání, ani nepřátel nevyjímajíc, odstranilo a velmi umírnilo pohanskou pomstychtivost a zavedlo na její místo smířlivost.

A jak také mohl křesťan chovati záští a planouti pomstou v srdci svém, uvážil-li slova Kristova: Milujte nepřátele své, dobře číňte těm, kteří vás nenávidí, a modlete se za ty, kteří vám protivenství činí a utrhají vám, abyste byli synové Otce vašeho, jenž jest v nebesích a jenž slunci svému velí vycházeti na dobré i na zlé, a déšť dává na spravedlivé i na nespravedlivé. Nebo milujete-li toliko ty, kteří vás milují, jakou odplatu míti budete? Zdaliž toho i pohané nečiní? (Mat. 5, 44—47.) Křesťanům stále svítil vznešený příklad Vykupitelův, který ještě na kříži za své nepřátele se modlil. Oni se snažili jednati dle napomenutí Pána: „Odpouštějte a bude vám odpuštěno (Luk. 6, 37), neboť jestli odpustíte lidem hříchy jejich, odpustí i vám Otec nebeský hříchy vaše. Pakli neodpustíte lidem, neodpustí vám ani Otec nebeský hříchů vašich (Mat. 6, 14, 15). Protož, přinášíš-li dar svůj na oltář a tu se rozpomeneš, že bratr tvůj má něco proti tobě, nechejž tu daru svého před oltářem a jdi prvé, smiř se s bratrem svým a potom přijď a obětuj

dar svůj (Mat. 5, 24). Potom poznají lidé, že jste moji učeníci, budete-li míti lásku jedni ke druhým, neboť totoť jest přikázání mé, abyste se vespolek milovali, jakož i já miloval jsem vás (Jan 15, 12).

Křesťanům byla zákonem slova sv. Pavla: Žádnému zlého za zlé neodplácejte, ale lační-li nepřítel tvůj, nakrm jej, a žízní-li, dej mu pítí (Řím 12 17), a slova miláčka Páně sv. Jana: Řekl-li by kdo, že miluje Boha, a nenáviděl by svého bratra, lhář jest (I. Jan 4, 20).

Kde křesťanství zapustilo hluboko kořeny v srdce lidská, tam nebylo nesvárů, sporů, nýbrž svornost a svatý pokoj, neboť praví křesťané se neurážejí, nepodvádějí, nýbrž jdou si vstříc s láskou, úctou, šetrností, přejíce a dávajíce každému, co mu patří. A urazí-li jeden druhého, spěchá odprosit, a uražený rád ze srdce mu odpouští, věda, že pomsta patří Hospodinu, a uškodí-li někomu, hledí škodu co nejdříve a nejlépe nahraditi.

Ráj byl by na zemi, kdyby zásady křesťanské pronikly všecka srdce lidská, tak jako tomu bylo namnoze v prvních dobách křesťanství.

Že srdce křesťanské nemohlo nalézt zábavy v hnusných hrách šermířských a ve štvanicích, jest samozřejmo, neboť v těchto hrách a štvanicích byl v dobách krvavých pronásledování ne sčetený počet křesťanů utracen. Pravý křesťan nehledal zábavy v hlučných radovánkách a hodech. nýbrž ve věrném plnění Božích přikázání, ve slyšení slova Božího, v konání skutků milosrdných a zábavách, které byly daleko všeho hříšného.

A jak ohromnou, blahodárnou změnu v poměrech chudých a nemocných, co nesčetených skutků tělesného milosrdenství vykouzila slova Páně: Kdožkoli dá nápoje jednomu z těchto nejmenších číši vody studené, neztratí odměny své (Mat. 10, 42);

cokoli jste učinili jednomu z bratrů těchto nejmenších, mně jste učinili (Mat. 25, 40); na chudé pamatujte almužnou; dávejte a bude vám dáno, tou měrou, kterou měříte, bude vám odměřeno (Luk 6, 36), jakož chcete, aby vám lidé činili, i vy jim podobně činite (Luk. 6, 31).

Křesťané zachovávali se dle slov sv. Jana Synáčkové moji, nemilujte slovem ani jazykem, ale skutkem a pravdou. Kdo by měl statek tohoto světa a viděl by bratra svého, že trpí nouzi, a zatvrdil by srdce své před ním, kterak láska Boží zůstává v něm? (I., 3, 17) a dle slov sv. Jakuba, jenž píše: Náboženství čisté a neposkvrněné u Boha a Otce toto jest: navštěvovati sirotky a vdovy v soužení jejich a neposkvrněného sebe ostříbati od tohoto světa, a soud bez milosrdenství tomu, kdo nekonal milosrdenství.

Křesťanství nejen chudobu zbavilo opovržení a ji posvětilo, nýbrž i všemi prostředky hledělo chudíně učiniti stav její snesitelným.

V plnění této povinnosti, chudé podporovati, o vdovy a sirotky pečovati a je proti útiskům chrániti, předcházeli dobrým příkladem věřícímu lidu biskupové a kněží. Tito sbírali a rozdělovali chudým příspěvky bohatých křesťanů, které sami dle možnosti rozmnožovali. Tak na př. v Římě již za času papeže Kornelia (250) bylo vydržováno z milodarů věřících 5 tisíc chudých, v Antiochii za časů sv. Jana Zlatoústého mimo přemnohé nemocné, zajaté a cizince dostávalo se denní podpory více než 3 tisícům vdov a osob služebných.

Nežřídka zříkali se boháči celého svého jmění a rozdělili je mezi chudé, berouce sami na bedra svá roucho dobrovolné chudoby. Duchovní řehole, které samy přijaly mezi své sliby slib dobrovolné

chudoby, prokázaly nevypsatelná dobrodiní chudině a činí tak podnes přes to, že jejich prostředky jsou v dobách našich daleko menší než dříve.

Církev nejen že otevřela svým vlivem nevysýchající prameny podpor pro chudé, nýbrž je i smířila se stavem jejich, vlila balsám útěchy do srdcí jejich, tak že ani necítili hořkosti svých nedostaků.

Že až podnes Církev pečuje o zlepšení poměrů tříd pracujících a hájí jejich práv, o tom jasný a překrásný důkaz podává slavná encyklika Lva XIII. ze dne 17. května 1891 o dělnické otázce, o jejíž řešení mnoho činitelů se ve dnech našich pokouší.

Duch novoty totiž, jak píše sv. Otec, který již po dlouhou dobu proudí národy, uchvátil, když byl dříve již rozvinul zhoubný svůj vliv na poli politickém, také pole státněhospodářské. Na poli tomto však způsobil jen zmatky a byl příčinou že přecetní dělníci vedou život v pravdě utlačovaný a nedůstojný.

Když za různých převratů byla stará společnost pracujících tříd zničena, nepřišla za ně nová zřízení, státy se k tomu ještě stále více zhostovaly křesťanských mravů a názorů, a tak se stalo, že řemeslo a práce vydány byly na pospas nesvědomitým boháčům a nezřízeně zřítné soutěži. Umění peněžní moderního lichvářství zla toho ještě valně rozmnožilo a byť byla Církev lichvu častěji odsoudila, přece nenasytný kapitalismus bez přestání pokračuje, aby ji provozoval pod jinou škraboškou. Výroba a obchod sice zdokonalením přístrojů mohutně vzrostl, ale stal se také téměř monopolem jednotlivých boháčů, kteří leckde ukládají třídě pracující pravé jho otrocké.

Poměry tyto vyvolaly tak zv. otázku dělnickou, která jest přetrásána za našich dnů nejen v kruzích učenců, na odborných sjezdech, nýbrž i ve shromážděních lidu, ve sborech zákonodárných a radě knížat.

Otázka tato, která vstoupila v popředí všech časových otázek, jest velmi těžkou, neboť se v ní jedná o vyměření práva a povinnosti ve vzájemném poměru mezi bohatci a chudými, mezi kapitálem a prací, a také plnou nebezpečí, protože strana podvratná svými plány a požadavky mnoho lidu pracujícího svedla a mezi ním rozšířila rozčilení a ducha vzpoury.

V důležité otázce této jest nevyhnutelná činnost panovníků a vlád, majetné třídy a zaměstnavatelů a dělníků samých.

Ale mimo tyto činitele musí se připustiti v hojně míře spolupůsobení Církve, nemá-li všecko úsilí lidské zůstatí marným; neboť jen Církev jest to, která hlásá nauku, pod jejímž vlivem spor se utiší aneb aspoň ztratí na své ostrosti a nabude jemnějších tvarů. Církev jest to, která duchu nejen poučení skýtá, nýbrž působí u každého jednotlivce mocně na upravení mravů přiměřených křesťanským předpisům. Církev zabývá se tím bez přestání, aby sociální postavení nižších vrstev zvelebila užitečnými zařízeními; ona jest prodchnuta tužbou, aby se síly a snahy všech stavů spojily k podpoře pravých zájmů dělnictva, a pokládá působení státní moci na cestě zákonodárné v příslušném obmezení za nevyhnutelné, aby bylo cíle dosaženo.

K odstranění boje mezi boháči a chudými dělníky a k vyblazení jeho příčin má křesťanství divotvorné a různé síly.

Církev jako zástupkyně a ochránkyně náboženství má v první řadě v pravdách a zákonech náboženských mocný prostředek, aby usmířila boháče a chudého a navzájem je sblížila; její učení a přikázání přivádějí obě třídy ke vzájemným povinnostem a zejména k zachování zákona spravedlnosti.

Z těchto povinností uvádí Církev stavům pracujícím zejména tyto: vykonati správně a věrně veškeré práce, k nimž se zavázali dobrovolně a na základě právní smlouvy: neškoditi zaměstnavateli na jmění ani mu neubližovati; při domáhání se práv střežiti se násilnosti a v žádném případě neosnovati spiknutí; neudržovati spojení se špatnými lidmi, kteří dělníkům předstírají klamné naděje a zanechávají jim jen trpké zklamání a zkázu.

Hlavní pak zásady, které klade Církev zaměstnavatelům a majetným třídám, jsou tyto: dělníci nesmějí býti považováni za otroky a nesmí se také s nimi jako s otroky jednati; osobní jejich důstojnost, která jest ušlechtěna hodností jejich jako křesťanův, budiž vždy považována za posvátnou; řemesla a práce dělníkův nezneušlechťují, nýbrž naopak, kdo rozumně a křesťansky smýšlí, musí je za to ctíti, že udržují samostatně život svůj za velikého namáhání a úsilí. Nečestné a nehodné jest vykořisťovati dělníky ku vlastnímu užitku a ceniti je jen tak dalece, pokud jejich tělesné síly stačí.

Církev volá dále k prácedárcům: Mějte také náležitý ohled k duševnímu blahu a k náboženským potřebám dělníků; povinností vaší jest ponechati jim dosti času k bohoslužebným cvičením; nesmíte je vydávati do mravního nebezpečí při jejich zaměstnání; nesmíte v nich udusiti smysl

pro domácnost a spořivost; nespravedlivé jest přetěžovati je prací více, nežli síly jejich snesou, aneb žádati od nich výkonů, které se nesrovnávají s věkem a pohlavím pracovníků.

Především však napomíná Církev zaměstnavatele, aby zachovávali zásady „každému své“ při vyměřování mzdy.

Vzhledem mzdy hlásá Církev že jest proti božským a lidským zákonům, utlačovati nuzné a vykořisťovati je ku vlastnímu prospěchu. Zadržovati pracovníkům zaslouženou mzdu jest hříchem do nebe volajícím dle slov sv. Jakuba: Mzda dělníků, již zadržujete, volá k Bohu a hlasy jejich pronikají k Pánu zástupův (5, 4).

Kdož by mohl popříti, že jedině zachovávání těchto předpisův by stačilo, aby stávající rozpor se svými příčinami byl odstraněn?

Mimo tyto povinnosti křesťanské spravedlnosti, napomíná Církev bohaté k plnění zákona křesťanské lásky, jenž zní: Co vám přebývá, to rozdejte chudým (Luk. 11. 4). Církev uvádí před oči bohatých příklad Ježíše Krista, který prohlásil chudé za blahoslavené, jenž zve laskavě k sobě všecky přetížené starostmi, aby je potěšil, jenž k pronásledovaným a opovrženým projevuje obzvláštní lásku.

Toto vše musí v srdcích boháčů a vysoce postavených osob utlumiti každou zpupnost, v myslích chudých vzpružiti malomyslnost, boháčům vštípidi laskavost k nuzným a nuzné opět povzbuditi k trpělivosti a pokoře.

Kdyby tyto zásady Církve katolické se provedly, byl by zajisté, jak sv. Otec ve své encyklice píše, „veškerý spor v krátké době odklizen, socialní propast zející mezi oběma třídami snadno

by se zacelila a na obou stranách zavládlo by přátelské a smířlivé smýšlení.“

Rovněž takovou, ne-li ještě větší péči věnovala povždy Církev nemocným, s nimiž svět pohanský neměl soucitu.

Pokud nebylo lze vystaviti pro nemajetné nemocné zvláštní domy, brali je křesťané do svých domů, anebo navštěvující je v jejich příbytcích, přinášeli jim nejen útěchu, ale i vydatnou pomoc.

Křesťané neštítili se ani nešťastníků nejhoršími nemocemi stížených, nýbrž mnozí ve službě těchto ubožáků obětovali i život svůj.

Když na př. v polovici 3. století vypukl v Alexandrii v Egyptě mor, navštěvovali a obsluhovali kněží i nekněží nemocné, odnášeli mrtvé na vlastních ramenách a s vřelými slzami je pochovovali, kdežto pohané i své onemocnělé příbuzné vyhazovali do ulice, kdež je nechávali bez pomoci, a zemřelé ani pochovávatí nechtěli.

A jako tehdy, tak i podnes pečují praví křesťané o chudé nemocné. Tato křesťanská láska k ubohým nemocným shromáždila mnohé křesťany obojího pohlaví v četné řady a tovaryšstva církevní, která se zasvětila obětivé službě chorých bližních, a která až podnes konají pravé divy milosrdenství.

Kdo chce psáti dějiny dobročinnosti a milosrdenství, musí, i kdyby nechtěl, psáti vlastně dějiny Církve katolické, začínaje samým jejím Božským Zakladatelem, jenž nesčetné nemocné uzdravil.

A což máme říci o působení Církve v oborech vědy a umění?

Kdybychom jen trochu chtěli činnost tuto naznačiti, nestačila by k tomu celá kniha, která by obsahovala jména výtečných synů Církve kato-

lické, kteří ve všech oborech věd a umění, jako malířství, stavitelství, hudbě, básnictví se vyznamenali.

Náboženství křesťanské, dí hrabě de Maistre, jest matkou věd a Evropě náleží jen proto žezlo vědy, poněvadž jest křesťanskou.

Církev katolická zakládala vždy a všude a zakládá dosud u národů, které ke sv. víře obrátí, školy nízké, v nichž klade základ nejen křesťanského života, ale i věd a umění, a školy vysoké, v nichž pěstuje s láskou a horlivostí všechny obory vědění a umění.

Všecka náboženství pěstovala umění, ale žádné v takové míře jako katolické, pravdivě napsal slavný umělec Canova Napoleonovi I.

A věru již jednoduchý pohled na mapu nás poučuje, že hranice vzdělanosti a křesťanství jsou totožné.

Křesťanství poučivši lidstvo o pravém cíli lidského života, jakož i o prostředcích k dosažení cíle toho, přineslo srdcím lidským klid, spokojenost a blaženost.

Pravdě dal svědectví Montesquieu, když napsal: Podivuhodno! Náboženství křesťanské, které se zdá míti za cíl jen blaženost života po smrti, jest základem našeho štěstí již v tomto životě.

Vůbec, křesťanství zjednálo si nesmrtelných zásluh o lidskou společnost ve všech směrech.

„Dejte nám — děl již sv. Augustin, — takové manžely, manželky, rodiče, děti, pány, služebníky, krále, soudce, vojáky, občany, jaké žádá křesťanství, a nikdo se neodváží tvrditi, že křesťanství neprospívá dobru obecnému.“

I pověstný upírač božství Pána Ježíše, nebožtík Renan, vyznává, že vše nejlepší, co máme, děkujeme Ježíši Kristu, který se stal základem

celého lidstva, tak že by se obrátilo v trosky, kdyby možno bylo tento základní kámen zničiti.

Nuž tedy jsme se přesvědčili, že zásady, které přineslo a rozšířilo náboženství Kristovo, vyvolaly nesmírné změny v životě lidstva.

Člověka poučilo křesťanství o Bohu Stvořiteli, Vykupiteli, Posvětiteli, naučilo ho znáti původ a cíl pozemského života, ukázalo mu, jak by vhodným způsobem měl Bohu sloužiti, přineslo mu pravou svobodu ducha i těla, posvětilo život rodinný, pěstovalo vědy i umění, rozšířilo spořádaný mrav a pravou vzdělanost, vyvolalo v život nesčetný počet dobročinných ústavů a spolků.

Přesvědčili jsme se, že přineslo na místo bludů a pověry pohanské svatou, blaživou pravdu, místo svévole a panovačnosti lidské svatý zákon Boží, na místo nenávisti, pomstychtivosti, lakoty, pýchy lásku, smířlivost, štědrost, pokoru, na místo surovosti, požitkářství a zhýralosti šlechtnost, sebezapírání a čistotu, zkrátka, že vložilo v srdce jednotlivců i celých národů ctnosti, které činí jednotlivce i celé národy spořádanými, poctivými, spokojenými a šťastnými.

Křesťanství může ukázati každé chvíli plným právem na nesčetná dobrodiní, která lidstvu ve všech jeho vztazích a potřebách prokázalo a do dnes prokazuje.

Když přišli žáci Jana Křtitele k Pánu Ježíši a ptali se ho: Ty-li jsi ten, který přijíti má, nebo jiného čekati máme? odpovětil jim Spasitel: Jděte a zvěstujte Janovi, co jste slyšeli a viděli: slepí vidí, chromí chodí, malomocní se očišťují, hluchí slyší, mrtví vstávají a chudým se zvěstuje evangelium.

To byl zajisté očividný důkaz, že Pán Ježíš byl zaslíbený Vykupitel, o němž prorok Isaiáš předpověděl, že bude konati mnohé zázraky.

Podobně může i církev Kristova poukázati na díla, dobrodiní a požehnání svá, která po čas svého celého trvání vykonala a dosud ve všech koutech světa koná, a každý, kdo schválně nezavírá oči a nezacpává si uši, musí vyznati, že náboženství křesťanské se nepřežilo a že bez zásad křesťanských spělo by lidstvo neku předu, ale určitě do zadu, do onoho přesmutného a strašného stavu, z něhož je jen a jen víra Kristova vysvobodila.

Jen poslouchejme chvíli nepřátele víry Kristovy a s hrůzou se brzy přesvědčíme, že hlásají tytéž zásady, třeba v modernější tvářnosti, jaké se ozývaly v dobách temnosti a hrůzy pohanické

Tak na př. K. Vogt, nevěrecký přírodopysk, hlásal, že uznávati jsoucnost Boha, nesmrtelnost duše a zodpovědnost člověka za jeho činy jest — nesmysl. Bůh jest u takových novověkých pohanů pouhé jméno, duše je bajka, nebe a peklo výmysly podvodníků a blouznivců, ctnost, nepravost, hřích povinnost jsou jim pojmy dobré snad pro hlupáky, ale bezvýznamné pro „vzdělance“.

Tím ovšem také veškerá bohoslužba není nic než bezúčelné ceremonie. Prácedárcové, jejichž srdce naplněno jest moderním pohanstvím, nakládají ve své moderní vzdělanosti a humanitě se svými dělníky mnohdy jako suroví pohané se svými otroky. Nejen že jim nedovolují konati povinnosti náboženské, nýbrž v nich přímo všecku šlechtnost utlumují. Mnohdy je nutí, aby se zřekli svého přesvědčení a svých práv a konali proti svému přesvědčení, co prácedárce káže. Pro malichernou příčinu vyhánějí dělníka z práce

a když se v jejich továrně udře a sestará, nechávají ho se své strany bez pomoci.

S druhé strany vnucují se moderní pohané za vůdce lidu dělnickému, za zastance jeho práv, ale zatím štvou ho jen proti třídám majetným, svádějí ke skutkům protizákonným a násilným, připravují jej o víru a útěchu z ní plynoucí, vyssávají jej, žijí z jeho mozolů bez práce a na konec ho bídne zrazují, připravujice mu horší postavení než měl dříve.

V srdcích bezcitných moderních pohanů není jiskry obětavé lásky k bližnímu, a činí li přece něco pro chudé, konají to jen pro pochvalu veřejnosti. Sebe menší příspěvek jejich k dobrému účelu musí býti oznámen v novinách, jinak podruhé nedají haléře. Na lid neučený pohlížejí s větším pohrdáním než činili pohanští učenci.

Manželství křesťanské jest jim trnem v oku, protože žádá věrnost manželskou a jest nerozlučitelné. Proto se namáhají ze všech sil, aby sňatek prohlášen byl za věc občanskou a byl jako jiná smlouva rozlučitelný. Na omluvu jejich prostopášnosti velebí a omlouvají cizoložství a nečistotu v románech a kusech divadelních, a šíří theorii o volné lásce, která má za následek neslýchaný druhdy počet konkubinátů a dětí nemanželských.

Ač se mnohdy ženám koří víc než pohané svým bůžkům, ač oslavují krásu žen v nadšených básních a románech, ač je zahrnují sterými lichotivými jmény, — činí tak jen proto, aby je spíše svedli, aby je lehčeji odvrátili od čistoty a cudnosti křesťanské a učinili z nich bídne otrokyně svých rozpoutaných vášní a chtíčů, načež je zneuctěné a zrazené odkopávají.

A což děti mají pěkného očekávati od moderních pohanů?

V kruzích nevěreckých slavený Haeckel pro-
rokuje, že prý se zase lidská vzdělanost pomocí
moderní filosofie tak „povznese“, že se budou
děti bídné a churavé, slabé a neduživé po pří-
kladu Spartanů a Indiánů hned po narození za-
bíjeti, místo aby se k jejich škodě a ke škodě
společnosti nechávaly na živu.

Büchner jmenuje dokonce tento náhled jedině
pravým, totiž, že se má dítě nechat úplně libo-
vůli, ano i vražedným úkladům matčiným.

Jaká to vhodná nauka pro všechny krkavčí
matky!

A vezmeme-li nekřesťanské noviny do ruky,
co tam najdeme inserátů, v nichž se odporučují
nástroje, jimiž se dítky usmrcují, prve než na
svět přijdou. A co inserátů, které k prostopáš-
nostem přímo vybízejí!

A kolik sebevražd oznamují každodenně no-
viny jako věci zcela lhostejné. Též o surových
soubojích se tak často dočítáme, jako bychom
žili v dobách pohanské surovosti.

A což ty zábavy moderních pohanů! O těch
je skoro hanba mluvit.

A tito morálně sešli a rozervaní moderní
pohané vyhlašují zásady křesťanské za směšné,
zpátečnické, přežilé, překonané.

Kdo má trochu životní zkušenosti, přišel
k pevnému přesvědčení, že jen ti vyhlašují kře-
stanství za překonané stanovisko, kdož nemají
tolik mravní síly, aby se vyšinuli ke slunným
jeho výšinám, že jen ti by je nejraději hodili mezi
staré železo, kdož sami venkoncem jsou jedem
vášní a neřestí pokažení, že jen ti vyzvánějí církvi

umíráčkem, kdož jsouce duševně mrtví, stali se necitelnými pro její milosti a požehnání.

Tito a jim podobní moderní pohané volají dnes bez ustání, že katolická víra se přežila, že zásady křesťanské nedají se v soulad uvésti s pokrokem nového věku, že je nehodno moderního lidstva, aby zásady křesťanské měly na jeho myšlenky a skutky nějakého vlivu. Zásad křesťanských prý se musí moderní lidstvo zřeknouti, nechce-li se opozditi na začaté dráze osvěty a vzdělanosti, a na místo přežilých, zastaralých, staromodních zásad křesťanských musí si přisvojiti zásady, k nimž se vyšinula moderní věda a kultura. Dosavadní na křesťanských zásadách se zakládající řád rodinný, socialní, občanský musí prý padnouti, a nový, odpovídající zásadám pokrokovým, musí býti zbudován a v život uveden.

Těmto hanitelům zásad křesťanských dovoluujeme si předložit tyto skromné otázky: Které země a národy jste vy a vám podobní civilisovali? Kde jsou dobročinné ústavy a vydatné fondy, které jste k ulevení bídy bližních založili? Jaké ctnosti vštíplili jste svým přívržencům? Kolik hrdinů ctnosti, kteří dali za bližního nejen jmění, ale i život, vyšlo z vašeho středu? Kde jsou jací mučeníci, kteří za své pokrokářské, protináboženské zásady obětovali svůj majetek a krev? Čím chcete potěšiti chudé, nadchnouti sklíčené, vzmužiti skleslé, přispěti umírajícím?

Tu umlkají vaše mnohomluvné frase a rty vaše významně mlčí! Bez rady a pomoci stojíte u lože nemocného a umírajícího.

A čím chcete zkrotiti rozpoutané vášně, čím otrásti bídníky, čím omeziti svévoli a panovačnost mocných, jak smířiti nepřátele pomstou planoucí? Jakými prostředky chcete opanovati

lidská srdce, abyste je zušlechtili, učinili věrnými a svědomitými? Jakou odměnu slibujete zneuznanému, utiskovanému, pronásledovanému poctivci a jakým trestem hrozíte zchytralému zlosynovi, jemuž se vždy podařilo uniknouti ramenu pozemské spravedlnosti?

Marně hledíte zakrýti rozpaky své všelijakými vytáčkami a frasemi; vyznejte svou úplnou malomocnost a nevědomost. Ani na jednu předloženou otázku nedovedete dáti uspokojivou odpověď — a přece se opovažujete slibovati, že svými zvrácenými naukami oblažíte svět!

Za to však křesťanství může vítězně ukázati na velkolepé výsledky své blahodárné činnosti, křesťanství, které neopouští člověka nikdy, které jest stálým jeho původcem, moudrým rádcem ve všech pochybnostech života, nejupřímnějším přítelem, mocnou záštitou, potěchou, spásou.

Šťasten proto jednotlivec, který věrně bojuje pozemský svůj boj pod slavným praporem Kristovým, pod kterým šťastně a bezpečně dostane se přes bouře a vlnobití pozemského života do přístavu věčného klidu, kde mu kyne věnec vítězný. Šťasten národ, který svatou víru jako nejdrahocennější stkvost a poklad ctí, miluje a zásadami křesťanskými nejen v životě soukromém, ale i veřejném se řídí.

Ale nešťasten každý, kdož blaživé víry křesťanské se zbaví a do náručí moderního pohanství se vrhne. Třebas by na rtech jeho hrál klamný úsměv, v srdci jeho hlodá červ nespokojenosti, rozervanosti, ano zoufalství. Přes všecky hlučné zábavy a smyslné rozkoše, kterých plným douškem užívá, zmocňuje se ho hořkost, ba cšklivost nad vlastním prostopášným životem, takže volá s pohanými mudrci, že život nestojí za nic, a sáhá po

bambitce nebo jedu, aby bídnému životu ještě bídnější učinil konec. A čeho teprve je schopen národ, jež bezbožní svůdci oloupili o víru křesťanskou! Kdyby nám to dějiny francouzské revoluce jasně nedokazovaly, ani bychom nevěřili, že národ dříve křesťanský takových neslýchaných zločinů jest vůbec schopen.

Ano, dějiny francouzské revoluce, která před sto lety burácela, ukazují nám, kam to lidská společnost přivede, zřekne-li se víry křesťanské a přidrží se moderního pohanství

Budiž nám následující krátké vyličení hrozného tohoto dramatu lidských poblouzení výstrahou a zároveň pobídkou, abychom ještě v čas dali výhost všem proudům protináboženským a vrátili se k blahodárným zásadám křesťanským.

VI. Čeho jest schopen národ o křesťanskou víru oloupený?

Za příčinu revoluce francouzské udává se obyčejně utiskování lidu vládou, která požadovala stále nové a nové daně, čímž byl národ namnoze ožebračen. Ale bídný stav finanční nebyl pravou příčinou hrozného převratu, nýbrž pouze záminkou, které užili vůdcové podvratné strany k tomu, aby provedli dávný svůj záměr, totiž vyvrátiti oltáře a trůny.

Aby hrozný tento záměr provedli, spikli se ve Francii četní muži, v jejichž čele stáli tak zv. encyklopedisté: Voltaire, Rousseau, Alembert, Diderot a j., kteří všemi možnými prostředky rozšiřovali do nejširších vrstev národa nauky, které měly vyvrátiti náboženství, mravnost a konečně trůn. Heslem těchto bezbožných spiklenců proti

náboženství byla slova Voltairova: Zničte bídnic (Écrassez l'Infame), totiž Církev katolickou. Ne-návist a posměch jejich ovšem hlavně čelil proti Církvi katolické, ale ani k jiným vyznáním křesťanským nejevili spiklenci nějaké lásky, leda, že přímo proti nim tak nebojovali, aby si zajistili jejich pomoc v boji proti víře katolické.

Boj francouzských nevěrců platil křesťanství vůbec, které se snažili snížit v očích věřícího lidu pod mohamedánství, ano i pod samo pohanství. Mahomed prý si počínal rozuměji při zakládání své víry než Kristus. A pohanský Bůh Jupiter prý má větší cenu, než Bůh křesťanský, neboť ctitelé tohoto Boha prý myslí jen na nebe a zaměstnávají se stále výkony náboženskými a proto prý nemohou býti ani dobrými občany, ani statečnými vojíny. Zvláště katolická Církev jest státu nebezpečná, protože prohlašuje vladaře za zástupce Boží. Křesťanství prý poroučí jen otroctví, a proto prý nic není občanské svobodě tolik na závalu, jako víra Kristova. Náboženství a jeho kněží prý hlavně brání národům, aby nepožívali svých práv, neboť drží lidstvo pod jhem poroby. Dějiny biblické starého i nového zákona vyličovali spiklenci za románové báchorky a pohádky pro nevzdělaný lid. I samého Boha vyhlásili za bytost nepotřebnou, dodávajíce, že svět nebude dříve šťastným, dokud se nezbaví zúplna víry v Boha. Tím ovšem odpadá i víra v odplatu a trest v životě záhrobním, a užívání tohoto života stává se cílem lidského života.

Aby zkázonosné tyto nauky došly spíše víry, hlásali encyklopedisté ve spisech svých, že jest ve všech stoletích všeobecně uznanou pravdou, že lidská bytost smrtí navždy končí a že každý osvícený člověk ví, že jest jen jeden život a jedna

blaženost, totiž ta, kterou si umí člověk na zemi zjednatí.

Že i tak zv. mravouka, kterou hlásali, nebyla lepší, rozumí se samo sebou. Ctnost a nepravost prý jsou pouhé výmysly lidské; aby byl člověk šťasten, musí vyhovovati svým tělesným chťičům a potlačiti hlas svědomí, který není nic jiného, než přesudky. Nepravost, která nás blaží, musíme milovati.

Mimo tyto všeobecné zásady udělovali bezbožní filosofové zvláštní poučení a pokyny svým čtenářům.

Stydlivost žen není prý nic jiného, než jemnější vilnost, kterou jistěji ženy svádějí. Mladý muž, jenž krotí chťiče svého těla, jest slaboch, který má býti poslán za pasáka k dobytku, ač-li prý by ho i dobytek uznal za způsobilého. Cizoložství není nic zlého, protože prý všecky ženy dle zákona přírody jsou svobodné.

Ale ještě dále šli hlasatelé všech neřestí!

I krvesmilství našlo mezi nimi ohhájce, kteří je omlouvali, protože prý u zvířat se pojí, po lidsku řečeno, rodiče s dětmi, bratr se sestrou a naopak. Láska otcova k dětem prý prýští z touhy po nadvládě, které se může dítě zbaviti, kdy chce, a která sama sebou mizí, když děti se mohou samy živiti. Sebevražda prý není ničím špatným, a kdo se zavraždí z omrzelosti života, zaslouží si název moudrého a odhodlaného muže.*)

Jaký jiný následek mohly míti tyto ohavné nauky, než spoustu děsných zločinů a ohavností, nad nimiž srdce lidské trne úžasem a ošklivostí!

*) Srv. Triumph der Philosophie im 18. Jahrhunderte von J. A. Stark.

Protože však spiklenci chtěli vyvrátiti nejen oltáře, ale i trůn, rozšiřovali i v tomto směru podvratné zásady.

Král prý není nic jiného, než první zaplacený sluha národa. A proto je zcela po právu, vyžene-li ho lid, když špatně slouží národu. Vladař nemá svou moc od nikoho jiného, než od lidu. Koruna, vláda a veřejná vážnost jsou statky, jejichž skutečným majitelem jest národ. Člověk prý byl zbaven své důstojnosti a je oloupeným zajatcem, kterého nelidští žaláři, totiž králové a kněží, nechtějí pustiti na světlo denní. Je tedy přirozeno, domáhá-li se člověk svých oloupených práv, hledí-li rozbiti okovy, dostat se na svobodu a nenávidí-li vladaře. Národ sám jest prý vlastní, přirozenou a pravou vrchností. Ti, kdož národy ovládají, jsou sami tyrany, kterých se lid zbaví, jen když je vyžene nebo zavraždí. Tyran (král) jest obluda jen s jednou hlavou, kterou lze jednou ranou sraziti. Králové jsou tigři, kteří dáví národy. Evropské vlády jsou nesmyslná směs svatých a světských zákonů. Národ, který se chce státi svobodným, musí odhoditi dvojí jho, totiž jho duchovní a světské moci.

Jen se sestupme, voláno bylo slovem živým a psaným k lidu, a prohlašme se za neodvislé. Pospěšme! Musíme míti jen odvahu, býti svobodnými, a budeme jimi! Ať se vysloví před národy nenáviděné jméno tyranie a všickni národové se vzbouří.

Snad tyto ukázky dostačí, aby každý dovedl si učiniti obrázek o zásadách, které nutně musily vésti k revoluci.

Aby tyto podvratné zásady se dostaly do lidu, pracovali spiklenci neunavně. Na začátku musili se spokojiti tím, že šířili nauky své tiskem.

Noviny, komedie, romány, dějiny, básně, zkrátka všechny druhy tvorby literární sloužily k tomu, aby v celé zemi ve známost vešly zhoubné zásady proti víře a státu, a aby se mravní zkaženost co možná nejvíc zmohla, neboť spiklenci dobře věděli, že lid mravně zkažený jest všeho schopen.

Když byl r. 1762 ve Francii zrušen řád Jesuitů, kteří nejvíce svou učeností a horlivostí překáželi záměrům spiklenců, rozlehl se jásot z hrdel všech odpůrců Církve a státu, neboť členové Tovaryšstva Ježíšova působili hlavně jako vychovatelé mládeže, a proto si spiklenci dělali naděje, že se jim podaří dostati školy do svých spárů.

Ačkoli se spiklencům nepodařilo, dostati vychovávání mládeže zcela do své moci, přece ve většině vychovávacích ústavů pracováno zcela dle jejich zhoubných zásad.

Přímého vlivu na vychování zvláště dítek rodin urozených a bohatých již dříve se domohli namnoze stoupenci zásad revolučních a nyní, když Jesuité ze země byli vypověděni, otevřeno jim mnoho nových míst. Vychovatele do rodin šlechtických obstarával hlavně d'Alembert, na něhož se obraceli všichni, kteří chtěli v rodinách se státi učiteli.

Rozumí se samo sebou, že při určování a zadávání míst měli přednost mužové, kteří byli veskrze proniknuti podvratnými zásadami.

Spiklenci se taktéž namáhali, aby i vychování samého Ludvíka XVI. se dostalo do jejich moci; když se jim to však nepodařilo, pečovali o to, aby vychování budoucího krále svěřeno bylo knězi, který by nebyl, jak říkali, fanatikem, t. j. který by byl aspoň načichlý jejich zásadami.

A skutečně se zasazovali, aby se vychovatelem králevičovým stal kněz, který se jim zdál vyhovovati, a kterému kladli za podmínku, aby při katechismu vštípl v srdce princovo, že nauku křesťanskou, která záleží jen v předsudcích a bludech, musí sice nastávající král znáti, ale nesmí jí věřiti, a aby tak naklonil útlé srdce příštího krále nevěře.

Ale kněz, kterého chtěli spiklenci doporučiti, bídácké jejich podmínky nepřijal, a králevič svěřen svědomitému vychovateli, kterého doporučili biskupové.

Vychovatelé podle vůle neznabohův byli posíláni nejen do krajín francouzských, ale i do jiných zemí v značném počtu.

Aby zásady revoluční na venkově se šířily, posílali spiklenci venkovským vychovatelům mládeže celé balíky svých spisů buď za cenu nepatrnou nebo úplně zadarmo. Ti pak, řídíce se ve výchování mládeže sobě svěřené pokyny a zásadami bezbožných filosofů a vykládající dospělým vesničanům zásady revoluční, přispěli velice k šíření zásad podvratných až do nejzapadlejších vesnic.

Uvážíme-li vše toto, nebudeme se zajisté diviti, že se po celé zemi úžasně šířila bezbožnost, nemravnost, nespokojenost a vzpoura proti vší vrchnosti.

Marné bylo volání mužů poctivých, marná práce a napomínání kněží. Vážnost jejich byla podkopána lžemi, pomluvami a posměchem nevěrců. Hlas jejich zůstal hlasem volajících na poušti — vláda nečinila nic proti snahám bezbožných svůdců, jakoby se jí to ani netýkalo.

Ba ani král nechtěl uvěřiti, že by byl národ proniknut zásadami Církvi a státu nebezpečnými.

Ale brzy přesvědčil se ke svému úžasu o pravém stavu národa.

Ediktem královským ze dne 8. srpna 1788 svolán byl totiž sněm říšských stavů, který byl 5. května 1789 slavnostně otevřen a měl za úlohu se poraditi, jak odpomoci finančním nesnázím státu.

Hned v prvním zasedání prohlásil Mirabeau: Chcete-li způsobiti nějaký převrat státní, musíte napřed zničiti katolickou víru ve Francii.

Aby hlasování vypadlo ve prospěch třetího t. j. občanského stavu, který byl zásadami revolučními proniknut, bylo na králi vynuceno, aby počet zástupců občanských byl zdvojnásoben.

K tomu cíli posílali revolucionáři zvláštní agenty na venkov, kteří přemlouvali lid a mámili od něho podpisy na žádosti ke králi, aby zdvojnásobil počet zástupců třetího stavu.

Když měli osnovatelé revoluce tolik hlasů pojištěno, ukázali, co vlastně chtějí.

První edikt národního shromáždění vyhlásil statky církevní za jmění národní. Za náhradu určil pro kněze státní podporu.

Zprvu ponechání řeholníci a řeholnice v klášterích a slíbena jim roční podpora, ale brzy byli z klášterů vypuzeni a necháni beze vší podpory. Ožebračení mniši a jeptišky byli nuceni buď žebrati nebo hladověti. A skutečně v hrozně této době trudné divadlo poskytla jedna jeptiška, která v hladu zápasila na ulici se psem o ohlodanou kost. —

Ale to bylo zapřísáhlým nepřátelům Církve málo.

Ediktem ze 4. února 1790 bylo přerušeno spojení se sv. Stolicí, 53 biskupství zrušena, všecky kathedrální kapitoly a řeholní řády odstraněny,

sliby řeholní prohlášeny za neplatné, oděv kněžský zapovězen. Biskupy a faráře měli voliti úřady světské, v nichž zasedali i nekatolíci i židé. Každý kněz měl přísahati, že tuto novou církevní ústavu přijímá.

Spiklenci dobře věděli, že kněží žádanou přísahu odeprou, a že se jim tak naskytne vhodná a vítaná záminka, katolické duchovní pronásledovati a uštvati.

Dobře počítali! Ze 138 biskupů našli se jen čtyři, kteří požívali již dříve nechvalné pověsti pro nepřikladný život, kteří odpřísáhli. Kněžstvo nižší následovalo až na nemnohé výjimky své biskupy. Těch, kteří výslovně přísahu odmítli, bylo na padesát tisíc.

Poněvadž papež Pius VI. přísahu tuto zavrhl, zabrány staky, které sv. Stolicí ve Francii náležely. Biskupové pak a kněží, kteří přísahu odepřeli, byli mist svých zbavení namnoze vojenským násilím.

Konečně ve shromáždění zákonodárném dne 21. října 1791 učiněn a přijat návrh, aby kněží byli do žalářů uvrženi a potom z části ze země vyhnáni, z části povražděni, utopeni, vyhladověni.

Tímto usnesením, které ukrutností předčí surové zákony pohanské za císaře Diokletiana, byla brána nejbestialnějšímu pronásledování kněží dokořán otevřena.

Víra katolická byla vyhlášena za fanatismus a heslo voltairánské: Boj proti fanatismu (*guerre au Fanatisme*) rozléhalo se po celé Francii.

Fanatikem zván tehdy každý, kdo jevil dost malou přitulnost k víře katolické, která byla vyhlášena za zločin. Nejmenší projev a známka křesťanského smýšlení byly jako zločin trestány. Katolíci byli nuceni zakopati modlitební knihy,

obrazy Svatých a Ukřižovaného, a u koho byla nalezena jen nádobka na svěcenou vodu, propadl bez rozdílu stavu, věku a pokolení žaláři a pravidelně i smrti.

Běda matce, která by byla udána, že učí děti své dělati kříž, běda každému, kdo by byl někde v úkrytu přítomen mši sv., veta po učiteli, který by byl před dětmi jen hlesl o náboženství. Taktéž bylo zakázáno konati pohřby po křesťanském způsobě a život by byl dal v šanc, kdo by se byl modlil nad hrobem svých miláčků.

Nejhůře ovšem byli pronásledováni kněží, kteří byli prohlášeni za syny smrti. Aby mohli aspoň dítky křtíti a umírající věrné katolíky zaopatřovati, musili se všelijak přestrojovati a za tmy do domů plížiti. Byli-li při tom prozrazeni a poznáni, propadli smrti. Dle slov Segura vyplnila by jména kněží francouzských, kteří pro víru v dobách těch zahynuli, celé knihy.

Aby co možno všichni kněží přišli o život, vymyslili si revolucionáři zvláštní lešť. Vyhlásili totiž, že je kněžím dovoleno dobrovolně odejíti do vyhnanství a že se jim dostane potřebných listin.

Ale právem zvou dějepisci tyto průvodní listiny poukázkou na smrt. Neboť kněží, kteří spoléhajíce na vyhlášku, úkryty své opustili a před úřady se objevili, byli buď zatčeni a popraveni, nebo listiny jejich označeny zvláštními značkami, dle kterých loupežníci na hranicích tábořící poznali, že mají v rukách kněze, a obravše ho, obyčejně ho usmrtili.

Ohavnosti a rouhání, které lid bezbožný páchal, jsou neslýchané.

Na ukázkou uvedeme aspoň několik.

Jednoho dne bylo viděti v Paříži divadlo, kterého svět dosud neviděl. Lid totiž, který vyloupil chrámy, vedl ve slávém průvodu osla oblečeného v mešní roucho a s mitrou na hlavě. V kostele sv. Rocha vystoupil jeden bývalý komediant na kazatelnu a rouhaje se strašně Bohu, vyzýval Ho, aby dokázal, že jest, a aby se hned na něm pomstil, je-li.

Vrcholem všeho rouhání a zpustlostí byl průvod, v němž rouhači vezli nevěstku Aubry, která šlapala nohou kříž, na stkvostném voze do chrámu arcibiskupského, kdež ji francouzští zákonodárci vystavili na oltář jakožto bohyni rozumu a pálíce kadidlo klaněli se jí, při čemž se v chrámu samém tropily nemravné orgie. Tato novopohanská bohyně byla představena lidu slovy: Vizte božství Francouzů. Ode dneška má vaše náboženství záležeti v úctě svobody v chrámu rozumu!

Kam to až přivedl bohopustý národ na konci 18. století! Otrokyni zvířecích vášní ctil jako bohyni rozumu! Zvrhlé stvoření na oltáři nejsvětějšího Boha!

Podobné ohavnosti děly se nejen v jiných chrámech pařížských, ale i na venkově. Tak ku př. v Lyoně bylo sv. evangelium veřejně spáleno a osel podobně ustrojený jako v Paříži voděn ulicemi, při čemž ještě to bylo nového, že mu bylo na ocas přivázáno písmo sv. a že byl z posvěceného kalicha napájen.

V elsasském městě Weissenburgu uspořádána podobná rouhavá slavnost, při níž oblečeno více oslů do bohoslužebných rouch a vedeni v průvodu, kterého se hlavní neznabohové účastnili oblečení v šat kněžský. Všecky bible, missály, zpěvníky, modlitební knihy, krucifixy, růžence byly na náměstí za jásotu zpustlého lidu spáleny.

Ale konec slavnosti předčil všecku ohavnost a rouhání předešlé.

Neboť jakýsi Ludvík Apfel ukradl z chrámu sv. Jana Nejsvětější svátost a strčil ji jednomu oslovi do tlamy se slovy: Sežer, dobytku, svého Boha.

Dějepisci zaznamenali veliký počet podobných výjevů, ale i ti zajisté mnoho ještě jich nezapsali.

Ale dosti — křesťanství bylo v celé zemi náboženstvím zapověděným, chrámy buď vypáleny a v ssutiny obráceny, nebo prodány, nebo proměněny v chrámy bohyně rozumu.

Aby z paměti lidu vymizely všechny vzpomínky na řád křesťanský, sestaven byl nový kalendář a zavedeno nové počítání času. Počítati dle kalendáře křesťanského bylo přísně zapověděno. Místo neděle musil se „světiti“ každý desátý den, a na místo svátků církevních zavedeny svátky národní.

Když byly zničeny oltáře a náboženství křesťanské potlačeno, jásalí spiklenci nad svým vítězstvím, a pracovali všemi prostředky, aby co nejdříve vyvrátili i trůn královský.

Souměrně s klesáním víry a mravů ubývala sice vážnost ke králi, ale spiklencům se to zdálo býti přece jen zdlouhavé, a proto odhodivše všechny škrabošky, začali ve sboru zákonodárném zjevný boj proti králi a jeho vládě. Není sice účelem naším líčiti zevrubně, co vše podnikli spiklenci proti trůnu královskému, ale aspoň některých událostí se chceme dotknouti.

Spiklenci ze začátku tvrdili, že se jim nikterak nejedná o vyvrácení trůnu, nýbrž toliko o zlepšení stavu národa, ke kterémuž cíli vypracována nová ústava, v jejíž čelo postavena t. zv. lidská práva, která lze asi v tyto tři věty shrnouti: Všickni

lidé jsou svobodni a sobě rovni; všickni lidé mají právo opřít se utiskování; všecka moc pochází z lidu.

Ministrům královským byl zakázán přístup do národního shromáždění, aby prý nebyla jejich přítomností omezována svoboda hlasování.

Pod záminkou, zameziti marnotratnost královského dvora, byl králi určen roční plat a tím král učiněn placeným úředníkem.

Poněvadž stav kněžský a šlechtický byl oporou trůnu, byly oba stavy zrušeny. Kněžím, jak jsme již dříve se zmínili, byla uložena přísaha na nový pořádek, taktéž všecka práva a výsady, titule a znaky šlechtické prohlášeny za neplatné, což mělo za následek vypálení mnoha zámků a povraždění mnoha šlechticů.

Ve shromáždění národním se ovšem řádění lidu prohlásila za okamžité poblouzení, s tím dodatkem, že byla jen okna asi 10 zámků vytlučena.

Když král Ludvík XVI. tyto spousty viděl a cítil, že vlastně již žádné moci nemá, chtěl se dne 19. července 1791 spasiti útekem do ciziny. Ale byl na cestě poznán a s hanbou přivezen nazpět do Paříže. Od té chvíle dělali si členové sboru zákonodárného, co chtěli.

Hned na počátku své činnosti rozhodl sbor zákonodárný, že se nemá již králi říkati: Sire ani Veličenstvo, poněvadž prý pánem svrchovaným jest lid. Takéž se musil král zřeknouti osobní stráže.

Zřejmá revoluce proti králi vypukla 20. července 1792.

V ten den přitáhla ke královskému zámku lůza počtem asi dvou tisíc za vůdcovství sládka Santerra, nesouc místo praporu roztrhané kalhoty

s krvácejícím srdcem hovězím, ozbrojena puškami, píkami, šavlemi, podávkami, sekerami, klacky a j., vyvalili násilím dvěře a vnikli až do komnat královských.

Již v ten den nalézal se král několikrát v nebezpečí života, z kterého jen obranou sluhů vyvázl.

Poněvadž se tentokráte útok na život králův nezdařil, udeřila lůza 10. srpna opět na hrad královský, povraždila každého, kdo jí přišel do ruky, uloupila stkvosty královské, rozbila všecko v komnatách a konečně zapálila vedlejší budovy.

Král se zachránil útekem do zasedací síně sboru zákonodárného. Ale zde byl s potupou přijat a ihned v jeho přítomnosti prohlášen za zbavena trůnu. Dne 13. srpna byl i s rodinou dán do vězení, jehož obě okna byla tak hustě zamřížována, že jen slabé světlo vnikalo do vnitř.

S rodinou se viděl jen při jídle, a to jen v přítomnosti surových vojínů, kteří každý pohyb považovali za umluvené znamení a hrubými výrazy jej zapovídali.

Konečně po čtyřměsíčním vězení byl král dne 11. prosince jako obžalovaný předveden před sbor zákonodárný, kdež mu bylo oznámeno, že není více králem, nýbrž toliko Ludvíkem Capetem, (tak se totiž jmenoval zakladatel královské rodiny).

Advokát Malesherbes, stařec 78letý, hájil výmluvně krále, ale nadarmo. Král byl rozsudkem ze dne 15. ledna r. 1792 uznán vinným zločinu spiknutí proti svobodě a bezpečnosti státu a dne následujícího většinou 5 hlasů odsouzen pro velezradu k smrti a dne 21. ledna byl na veřejném náměstí sťat guillotinou.

Poslední jeho slova byla: „Francouzové,

umírám nevinně a ty nešťastný národe — — —
v tom však přehlušen hlasem bubnů.

Královna byla popravena 16. října 1793, sestra pak králova, zbožná Alžběta, dne 8. máje r. 1794. Princezna byla vyměněna Rakousku za zajaté revolucionáře. Život právního následníka trůnu byl nepřetržitý řetěz utrpení. Po popravě královny dán byl v moc jakémusi obuvníkovi Simonovi, který ho nutil píti kořalku, a při každé vzpomínce na nešťastné rodiče ho nemilosrdně bil. Když ho jednou v noci slyšel modliti, polil ho a celou postel vodou a zbiv ho okovanou botou nechal ho ležeti v mokré posteli. Když Simon byl také sám za služby revolucionářům jako mnozí jiní odměněn guillotinou, dal Robespierre králeviče zavřít do komůrky, kdež v největší nečistotě a hladu byl držán 6 měsíců. Tím bylo zdraví jeho zničeno tak, že 8. července 1795 zemřel.

Když na popravišti padla hlava králova, nastala vláda lidová se všeobecnou rovností a volností a bratrstvím.

V čem tato volnost, rovnost a bratrství záležely, hned uslyšíme.

Byl by to nekonečný seznam, kdyby někdo chtěl a mohl podati zevrubný výčet všech zločinů, které se ve jménu bratrství, svobody a volnosti ve všech koutech Francie páchaly.

Nejmenší záminka postačila, aby někdo jako vlastizrádce byl odpraven. Tak na př. byli popraveni všichni členové rodiny, u níž se v lenošce našel kousíček látky, kterou měli slídiči za kousek z e šatu krále, který měl naposled na sobě. Jiný byl guillotinován proto, že jeho papoušek uměl křičeti: Ať žije král. Kdo byl v dřívějších časech v nějakém státním úřadě nebo nebyl dobře za-

psán u nynějších vládců, měl smrt jistou. Když na návrh Dantonův každý občan byl splnomocněn zavraždit každého odpůrce revoluce, kterého znal, nastalo po Francii všeobecné vraždění, neboť revolucionáři chopili se tohoto prostředku, aby se zbavili všech nemilých jim osob. Jen v Lyoně bylo za 5 dní zavražděno 661 lidí.

Robespierre, jenž krutě vedl vládu revoluční, pojal úmysl vyplniti celé starší pokolení, aby tak zbylo jen pokolení nové, mlékem revolučním již odkojené.

V žádné revoluci, co jich kdy bylo, nevykrvácelo tolik obětí, jako ve francouzské, neboť ve jménu bratrství, svobody a rovnosti bylo na dva milliony lidí utraceno.

A s jakým více než pohanským barbarstvím byli nešťastníci popraveni! Byl li guillotinován jeden bratr, musil se druhý postavit pod lešení, aby na jeho hlavu tekla krev bratrova.

Ba i s mrtvými těly byly páhány děsné ohavnosti. Jakýsi Barriere a Vadier byli první, kteří nosili střevíce z lidské kůže, a jakýsi lékař u Kolmara měl z ní celé kalhoty.

Na tisíce občanů bylo uvrženo v žalář, kde musili ležeti jako němá tvář a zmíratí hladu. Vždyť jen v únoru r. 1794 bylo v pařížských žalářích zavřeno 5569 osob.

O nelidskosti a zvrhlosti více než zvířecí jest z dob těch mnoho příkladů zaznamenáno, z nichž stůj zde aspoň jeden.

Kdysi přišel jakýsi Philipp do klubu revolucionářů maje s sebou bednu. Když byl napřed v řeči „vlastenecké“ napomenul všechny stejně smýšlející, aby i své příbuzné, kteří se jim nezdaří býti dosti vlasteneckými, vraždili, otevřel

bednu a vyňal z ní hlavu vlastního otce a matky, které usmrtil, protože ctili Boha.

A tento děsný čin došel všeobecné pochvaly!

Všecky zásady přirozeného práva, majetku, občanské společnosti, všecky lidské city byly s potupným smíchem nohama šlapány, všecky zločiny dovoleny a schvalovány.

Výsledkem všeobecné sesurovělosti byl i vandalismus, s jakým byly rozbíjeny všecky pomníky a tvorby umělecké, a sice nejen ty, které připomínaly nějak náboženství a království, nýbrž též osud zasáhl i jiná díla umělecká.

Ani hrobů neušetřil vztek revolucionářů, kosti z hrobů vykopány, páleny, prach házen do větru. Ani s hrobkami králů i těch nejzasloužilejších neučiněna výjimka.

I knihovna královská měla býti spálena, poněvadž prý dějiny celého světa nemohou se vykázati událostí, která by se mohla rovnati revoluci francouzské!

Pravda! neboť dějiny celého světa nevypravují podobný příklad, že by civilisovaný, křesťanský národ odpadnuv od víry křesťanské se byl tolika ohavnostmi a vraždami poskvrnil, všecko dobré a krásné zničil, tolik proti vlastním bratrům zuřil, v tak hluboký stav nemravnosti, surovosti, divokosti sklesl.

Dějiny francouzské hlásají a věčně budou hlásati a nad slunce jasněji dokazovati, že odpadnutí od zásad křesťanských má v zápětí anarchii a neslýchané barbarství.

Kéž by toto naučení dějin vážně k srdci si vzali všickni, kteří podceňují dnešní šíření podobných podvratných zásad mezi lidem, jako se dělo před francouzskou revolucí, a kéž by sami zásadami křesťanskými se řídíce podle sil svých

k tomu přispěli, aby i jiní k zásadám křesťanským, od nichž svedeni se odvrátili, zase se navrátili.

Jeť upřímný návrat k zásadám křesťanským svrchovaně nutný, nemá-li se hrůzná revoluce se všemi svými ohavnostmi opakovati.

VII. Vraťme se k zásadám křesťanským.

K tomu vybízí nás hlas nejvyššího pastýře křesťanstva, sv. Otce Lva XIII., jenž v encyklice o povinnostech katolických křesťanů (10. ledna 1890) píše následující slova:

„Den ode dne jeví se větší potřeba, navrátiti se k zásadám křesťanské moudrosti a dle nich zařídit život, mravy a zákony národů. Neboť ježto těmito bylo pohrdnuto, nabylo zlo takové moci, že i obezřetný člověk jest s to, aby jen při největší opatrnosti své překonal obtíže nynějšího života, a se strachem nemalým pozírá teprve do budoucnosti. Jest neuvěřitelně, jak mnoho duší nalézá se v nebezpečí přijíti o své spasení; avšak ani obce ani státy nezůstanou dlouho bez následků toho; neboť kde upadají v nevážnost ustanovení a mravy křesťanské, tam se musí nutně vyvracet i nejpevnější základy lidské společnosti. Aby se udržel pokoj v obci a zachoval pořádek, zbývá tu jediné násilná moc, kterážto jest však velmi slabá, vezme-li se jí záštita náboženství: ona jest sice způsobilá zploditi otroctví, nikoliv však ochotnou poslušnost, a ukrývá v sobě zárodky největších převratů. Mnoho smutných případů zkusilo v tomto ohledu naše století a nejsme jisti, že podobných již nezažijeme.

Poměry časové tudíž samy dávají nám výstrahu, abychom se ohlíželi po záchranných pro-

středcích a hledali je tam, kde lze je nalézt: totiž po nápravě smýšlení a jednání křesťanského v životě jednotlivce, jakož i ve všem zřízení a jednání společnosti: obce i státu.

To jediné, dodává sv. Otec, může nám pomoci ve svízelných, které nás tísní, to jediné nás může zachrániti před nebezpečnostvými, která nám nastávají.“

Podobně jako sv. Otec v encyklice o povinnostech katolických křesťanů, vyjádřili se biskupové rakouští ve společném pastýřském listě ze dne 11. listopadu 1891.

Čtemeť v listu tomto mimo jiné i tato slova: „Byly doby, kdy svět duchem křesťanským byl prodchnut a Ježíš Kristus národy ovládal. Učení Kristovo proniklo lidskou společností ve všech vztazích jejích. Jako viditelný svět osvětčován jest paprsky slunce, tak proniklo křesťanské učení lidskou společností ve všech jejích poměrech. Zákonnodárství, jakož i zařízení veřejného života mělo ráz křesťanského života a spočívalo na jeho základech. Křesťanské učení bylo základem vyučování na vyšších i nižších školách. Rodina, posvěcená svátostí, byla vychovatelkou křesťansky věřících pokolení.

Zkrátka: lidská společnost se rodila, žila a mřela ve stínu kříže. Ovšem, že ani v tomto křesťanském světě neutuchly lidské vášně, aby velké zhouby natropily. Ale celkem žili národové ve světle víry a věrně si uschovali naděje, jimiž víra temnotu tohoto pozemského žití osvětluje.

A dnes?

Zázračnou onu budovu křesťanského mravu a vzdělání, na které tolik národů, králů a knížat, světců a učenců pracovalo, chtějí úplně zbourati

a na tom pracují tisíce v časopisech, na učebních stolicích, v radnicích a shromáždění lidu.

A co se osmělují národům nabídnouti za křesťanství?

Označují pozemské blaho jakožto poslední a nejvyšší cíl bytí, a jako jedině oprávněný cíl všeho lidského snažení. To však neznamena nic jiného než rozpoutati nízké vášně, které v srdcích lidstva drímají, než zmásti a zničiti všecky pojmy pravé ctnosti a mravnosti a lidstvo opět uvrhnouti v ony propasti barbarství, v nichž před tisíci lety spoutáno leželo a tam vždy ještě leží, kam vznešená pravda křesťanská nepronikla . .

Následkem toho pořád hrozivěji se staví křesťanský a nekřesťanský světový názor naproti sobě a zápasí spolu na život a na smrt za budoucnost národů. V boji tomto všecky základy se staví v pochybnost, na nichž spočívá blahobyt lidské společnosti — státní, protože sotva jest ještě státní pořádek, proti němuž by mocné strany neútočily, aby jej rozbily — společenské, protože i ty nejstarší a nejpevnější základní pilíře občanského pořádku: majetek, manželství, rodina, podřízení úřadům od Boha ustanoveným, od mnohých bez ostychu jsou zamítány — náboženské a mravní, protože nejpodstatnější základní pravdy, které jsou majáky lidského ducha a neklamnými vůdci v tomto pozemském žití, totiž: Bůh, duše a její trvání po smrti, věčný život, jako zastaralé předsudky se vyličují.

Hrozící toto sřícení základů všeho lidského pořádku a blaha může jediná toliko moc zachrániti: Církev Ježíše Krista, jediná ona může s úspěchem všecka úsilí oněch temných mocí zmařiti, které pracují o znekřesťanění lidstva.“

Kdo bedlivě si všímá, jaký duch vane v našich dnech, kdo nezacpává si schválně uší, aby neslyšel rozličných hrozivých výkřiků, vycházejících z hrdel nespokojených, o víru křesťanskou oloupených davů, a kdo ví a zná, co jest víra Kristova a jak nesmírná je síla a moc její — ten musí opakovati slova sv. Otce a nejdůstojnějších biskupů a musí uznati a vyznati, že jen v návratu k víře a zásadám křesťanským spočívá blaho věku našeho i věků příštích.

Všecky pokusy, jinou cestou vrátiti lidstvu mír a pokoj, upokojiti rozjitřené, nespokojené davy, urovnati v dobrém rozhárané poměry dnešní společnosti, jsou a budou vždy jen marnými pokusy.

Kdyby nejučenější právníci z celého světa se sešli a po dlouhých učených úradách a debatách sepsali celé zákonníky, v nichž by každý krok občana vymezen byl nějakým paragrafem, při tom však se nepostarali, aby se smýšlení občanů vrátilo k zásadám křesťanským — malý užitek by přinesly jejich učené a důmyslné paragrafy.

Smýšlení je zdrojem jednání. A proto, má-li se zameziti špatné, zločinné jednání, musí se napřed napravit a odstraniti špatné a zločinné smýšlení. Ale smýšlení nedá se regulovati nějakým paragrafem zákonníka světského. Zde platí stará věta: o myšlenkách nesoudí soudce (*de internis non judicat praetor*), myšlenky jsou před soudem světským volné.

Změnu ve smýšlení však může způsobiti moc jiná, která Bohem k tomu jest ustanovena a vhodnými prostředky opatřena, totiž víra křesťanská.

Má-li však smýšlení lidské k lepšímu se obrátiti a tak blaho jednotlivců i celku býti zachováno a rozmnožováno, musí duch zásad křesťanských vanouti nejen v doškových chatách venkovanů a v obydlích dělníků, nýbrž i v domech bohatých měšťanů, a palácích velmožů. Ale ještě dál musí vniknouti duch víry křesťanské, totiž do všech kancelářů, ať již z nich vycházejí rozkazy pro jednotlivé závody, obce, okresy, nebo pro celé země. Konečně duch křesťanství musí vanouti i ve sborech zákonodárných, v nichž se rozhoduje o zájmech národů a říše.

Víra křesťanská musí se zase státi kvasem, který by pronikal společnost lidskou ve všech její záhybech a vztazích, a to nejen soukromých, ale i veřejných, nejen rodinných, ale i státních.

Tuto myšlenku tlumočiti, k tomuto blahodárnému cíli úsilovně pracovati jest svatou povinností všech katolíků.

Snaží-li se nepřátelé víry Kristovy ve svých schůzích, novinách i v soukromých rozmluvách šířiti mezi lidem věřícím zboubný jed svých bezbožných zásad, není-liž to naší svatou povinností, abychom i my v novinách, veřejných schůzích i soukromých rozmluvách šířili blahodárné zásady křesťanské, které jsou léčivým balsámem na četné neduhy dnešní lidské společnosti?

Bráníme-li se, vnikne-li zloděj do našeho domu, je-li hanba, skládati nečinně ruce v klín, když nepřítel vpadne v otčinu a pustoší utěšené domácí nivy — jak daleko hany hodnějším by bylo vkládati lhostejně ruce v klín a nesúčastniti se dle sil velikého boje, který vede v našich dnech pravda se lží, víra křesťanská v moderním pohanství, jak nečestné by bylo, zbaběle vzdalovati

se boje, na jehož výsledku závisí blaho a mír lidstva!

Nuže tedy, súčastněme se zmužile všickni rozhodujícího boje za vítězství blahodárných zásad křesťanských nad zhoubnými a podvratnými naukami bezbožných svůdců — a Ten, jenž přemohl svět, pomůže i nám zajisté ke slavnému vítězství.

OBSAH.

Úvod	4
I. Názory náboženské, pověra a modloslužba pohanů	9
II. Otroctví, postavení ženy, obyčeje a hry pohanů	21
III. Rozervanost pohanů	35
IV. Krvavý boj světa pohanského proti křesťanství .	43
V. Blahodárné účinky křesťanství	47
VI. Čeho jest schopen národ o křesťanskou víru oloupený?	69
VII. Vraťme se k zásadám křesťanským!	85

